

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Martin Lavický

**ANALÝZA REGIONÁLNÍ NEZAMĚSTNANOSTI
V ČESKÉ REPUBLICE BĚHEM HOSPODÁŘSKÉ
RECESE 2008-2009**

**Analysis of regional unemployment in the Czech
Republic during economic recession in 2008-2009**

Diplomová práce

Praha 2009

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Josef Novotný, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracoval samostatně, pouze za použití uvedených zdrojů a literatury.

V Praze 22.8.2009

.....
Martin Lavický

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěl poděkovat panu RNDr. Josefu Novotnému, Ph.D. za odborné a organizační vedení předložené práce.

Obsah

ÚVOD	8
1 TEORETICKÝ RÁMEC A DISKUZE S LITERATUROU	11
1.1 DEFINICE A ŠETŘENÍ NEZAMĚSTNANOSTI V ČESKÉ REPUBLICE	12
1.1.1 <i>Definice</i>	12
1.1.2 <i>Šetření míry nezaměstnanosti v České republice</i>	14
1.2 VÝVOJ NEZAMĚSTNANOSTI V ČESKÉ REPUBLICE A JEHO VÝZKUM	18
1.3 SOUČASNÁ SITUACE NA TRHU PRÁCE	22
2. METODICKÁ ČÁST	26
2.1 DATOVÁ ZÁKLADNA A VÝBĚR UKAZATELŮ.....	26
2.2 VÝBĚR ÚROVNĚ SLEDOVANÝCH JEDNOTEK A TYPOLOGIE REGIONŮ	31
2.3 METODIKA ZPRACOVÁNÍ DAT	34
3 GEOGRAFICKÁ ANALÝZA REGIONÁLNÍ NEZAMĚSTNANOSTI.....	37
3.1 REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE MÍRY NEZAMĚSTNANOSTI V ČESKÉ REPUBLICE	37
3.2 ANALÝZA FAKTORŮ DIFERENCIACE REGIONÁLNÍ MÍRY NEZAMĚSTNANOSTI V ČESKÉ REPUBLICE ...	45
3.3 ANALÝZA FAKTORŮ DIFERENCIACE REGIONÁLNÍ MÍRY NEZAMĚSTNANOSTI V RÁMCI ODLIŠNÝCH TYPŮ REGIONŮ	52
3.3.1 <i>Rozvíjející se regiony</i>	55
3.3.2 <i>Stagnující regiony s průměrnou nebo nižší dynamikou rozvoje</i>	57
3.3.3 <i>Zaostávající nebo jinak problémové regiony</i>	59
ZÁVĚR	62
SEZNAM LITERATURY	65

Abstract

The regional unemployment rate is used as one of the main indicators of regional differentiation process in the Czech Republic after 1989. The aim of the thesis is to analyze a set of explanatory factors, which determines the regional variability of unemployment rate and its changes before and during the economic recession in the Czech Republic in 2008-2009. In addition, the thesis also examines different impacts of this set of factors on the regional variability of unemployment rate in different types of regions in the Czech Republic based on different level of economic development.

As expected, the conclusion of this work is a changeover in the set of shaping factors influencing the regional variability of unemployment during the economic recession. Moreover, there were found differences between different types of regions.

Key words: unemployment rate, regional inequality, multiple linear regression, Czech republic

Abstrakt

Regionální míra nezaměstnanosti je jeden z nejpoužívanějších ukazatelů pro hodnocení obecných regionálních nerovností v České republice po roce 1989. Cílem předkládané práce je analyzovat faktory podmiňující variabilitu regionální míry nezaměstnanosti v době před a v průběhu hospodářské recese v České republice v letech 2008-2009. Dále se práce zaměřuje na identifikaci faktorů, které způsobují variabilitu regionální míry nezaměstnanosti v různých typech regionů vymezených podle různé hospodářské výkonnosti.

Výsledky práce potvrdily očekávanou změnu v působení jednotlivých faktorů v době před hospodářskou recesí a v průběhu ní. Byly identifikovány také rozdíly mezi jednotlivými typy regionů.

Klíčová slova: míra nezaměstnanosti, regionální nerovnost, vícerozměrná lineární regrese, Česká republika

Seznam tabulek

Tab. 1: Výpočet registrované míry nezaměstnanosti do června 2004	15
Tab. 2: Výpočet registrované míry nezaměstnanosti od července 2004.....	16
Tab. 3: Výpočet obecné míry nezaměstnanosti	17
Tab. 4: Rozdíl ve výpočtu míry nezaměstnanosti podle metodiky MPSV a ČSÚ	17
Tab. 5: Přehled ukazatelů použitých v analýze.....	27
Tab. 6: Rozdělení krajů podle regionální typologie Strategie regionálního rozvoje	33
Tab. 7: Stabilita regionálních rozdílů v míře nezaměstnanosti mezi červnem 2008 a 2009	39
Tab. 8: Charakteristiky variability regionální míry nezaměstnanosti.....	43
Tab. 9: Párové korelace závislých proměnných s nezávisle proměnnými na okresní úrovni	46
Tab. 10: Párové korelace závislých proměnných s nezávisle proměnnými na úrovni ORP.....	47
Tab. 11: Párové korelace závislých proměnných s nezávisle proměnnými na obecní úrovni	47
Tab. 12: Regresní modely stavu a změny míry nezaměstnanosti a vysvětlujících proměnných získané metodou vícenásobné lineární regrese.....	48
Tab. 13: Rotovaná komponentní matice	50
Tab. 14: Párová korelace závislých proměnných a nově vzniklých faktorů	51
Tab. 15: Výsledky vícerozměrné regresní analýzy s kategoriální proměnnou.....	53
Tab. 16: Míra nezaměstnanosti v jednotlivých typech regionů v červnu 2008 a její změna k červnu 2009	54
Tab. 17: Charakteristiky variability regionální míry nezaměstnanostiv jednotlivých typech regionů.....	54
Tab. 18: Párové korelace závislých proměnných s nezávisle proměnnými pro skupinu rozvíjejících se regionů	56
Tab. 19: Regresní modely stavu a změny míry nezaměstnanosti a vysvětlujících proměnných získané metodou vícenásobné lineární regrese pro skupinu rozvíjejících se regionů	57
Tab. 20: Párové korelace závislých proměnných s nezávisle proměnnými pro skupinu stagnujících regionů	58
Tab. 21: Regresní modely stavu a změny míry nezaměstnanosti a vysvětlujících proměnných získané metodou vícenásobné lineární regrese pro skupinu stagnujících regionů	58
Tab. 22: Párové korelace závislých proměnných s nezávisle proměnnými pro skupinu zaostávajících regionů.....	60
Tab. 23: Regresní modely stavu a změny míry nezaměstnanosti a vysvětlujících proměnných získané metodou vícenásobné lineární regrese pro skupinu zaostávajících regionů.....	60

Seznam obrázků

Obr. 1: Vývoj registrované míry nezaměstnanosti, červenec 2004 - červen 2009	22
Obr. 2: Rozdělení okresů podle regionální typologie Strategie regionálního rozvoje....	33
Obr. 3: Míra nezaměstnanosti v červnu 2008 a 2009 s různým intervalovým rozlišením	38
Obr. 4: Míra nezaměstnanosti v červnu 2008 a 2009 se stejným intervalovým rozlišením	38
Obr. 5: Index změny míry nezaměstnanosti mezi červnem 2008 a 2009	40
Obr. 6: Změna míry nezaměstnanosti mezi červnem 2008 a 2009 v procentních bodech	41
Obr. 7: Vztah stavu míry nezaměstnanosti v červnu 2008 a změny k červnu 2009	42

Seznam zkratk

ČSÚ – Český statistický úřad
EHP – Evropský hospodářský prostor
EU – Evropská unie
HDP – hrubý domácí produkt
ILO – Mezinárodní organizace práce (International Labour organization)
MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí
NUTS – Nomenklatura územních statistických jednotek (Nomenclature des unités territoriales statistique).
OKEČ – odvětvová klasifikace ekonomických činností
ORP – obce s rozšířenou působností
PZI – přímé zahraniční investice
SLDB – sčítání lidu, domů a bytů
SPSS – Statistical Package for the Social Sciences
SRR ČR – Strategie regionálního rozvoje České republiky
VŠPS – Výběrové šetření pracovních sil

Seznam příloh

Příloha 1: Korelace vybraných proměnných na okresní úrovni
Příloha 2: Korelace vybraných proměnných na úrovni ORP 3
Příloha 3: Korelace vybraných proměnných na okresní úrovni
Příloha 4: Metoda jednocestná ANOVA pro vztah závislých proměnných na kategoriální, Dílčí průměry závislých proměnných pro jednotlivé kategorie

Úvod

Nezaměstnanost je celosvětovým fenoménem ovlivňující život každého jedince a jeho postavení ve společnosti. Hodnota míry nezaměstnanosti je často používaný a velmi diskutovaný ukazatel vyspělosti a správného fungování ekonomik jednotlivých států a jejich regionů a také indikátor životní úrovně jejich obyvatel. Kromě ekonomických dopadů má vysoká míra nezaměstnanosti i nezanedbatelné sociální konsekvence. Nezaměstnaný se dostává do obtížné sociální situace, ztrácí nabyté pracovní zkušenosti i motivaci a chuť k hledání nového uplatnění. Nezaměstnanost má implikace též ve volebním chování a podle řady studií je jedním z určujících faktorů ovlivňující rozhodování lidí při volbách. V extrémním případě může nezaměstnanost vést až k patologickým jevům jako je vandalismus či kriminalita.

Od roku 1989 patří mezi státy s tržní ekonomikou rovněž Česká republika a po desetiletích nepřirozené nivelizace regionálních poměrů, jakožto i umělého udržování nulové nezaměstnanosti a neefektivní přezaměstnanosti bez ohledu na produktivitu práce v době komunistického režimu, se míra nezaměstnanosti a obecně nezaměstnanost jako jev se všemi svými důsledky a dopady objevuje v různé míře také v České republice.¹ V prvních letech transformačního období se však držela na velmi nízké úrovni, což představovalo v porovnání s jinými zeměmi střední Evropy s podobnou historií překvapivé specifikum (Tomeš 1996). Vyšší míra nezaměstnanosti, respektive problém, který již znamená větší ohrožení společnosti však přichází až v roce 1997, v době hospodářské recese. V celoevropském kontextu nepředstavovala míra nezaměstnanosti České republiky závažnější riziko s výjimkou nejvíce postižených oblastí na regionální úrovni. Přesto však nezaměstnanost jako problém nebyl dosud u nás vnímán jako největší nebezpečí, tak jako například ve Španělsku či v jiných, nezaměstnaností více postižených zemích. V posledním roce však v souvislosti s aktuální celosvětovou hospodářskou recesí, úpadkem průmyslu, propouštěním zaměstnanců a velmi malou nabídkou na trhu práce nabývá vnímání nezaměstnanosti jako problému

¹ Hampl (2001) k tomu dodává, že každá radikální změna (transformace, ekonomický boom apod.) vyvolává a ke své realizaci dokonce potřebuje, alespoň dočasně, pronikavé zvýšení diferenciace.

ohrožující společnost na síle i v České republice. Z ekonomické a finanční krize se stává krize sociální (Hruška 2009).

Cílem práce bude přispět k tématu regionální nezaměstnanosti v České republice analýzou podmiňujících faktorů na různých řádovostních úrovních. Hodnoceno je období velkého nárůstu míry nezaměstnanosti v důsledku hospodářské recese během 12 měsíců mezi červnem 2008 a červnem 2009. Podle dostupných údajů z tohoto období jsou provedeny analýzy pomocí statistických metod na úrovni celostátní i regionální. Dopady hospodářské recese na trh práce je třeba chápat v kontextu výchozího stavu poloviny loňského roku a vývoje několika předchozích let, kdy se české ekonomice dařilo velmi dobře. Zaměstnanost rostla dokonce i ve zpracovatelském průmyslu, což představuje v zemi s extrémně vysokým podílem zaměstnanosti v sekundéru, jakou Česká republika na evropské poměry je, překvapivý nárůst (Jurajda 2009a). Hospodářská recese pak logicky zasáhla především tento sektor. Jak uvádějí analytické články časopisu Ekonom², v důsledku hromadného propouštění dochází k rychlému nárůstu nezaměstnaných bez ohledu na vzdělání či kvalifikaci. Vzhledem k těmto faktům lze očekávat změnu vlivu faktorů v době nízké míry nezaměstnanosti v červnu 2008 a při následné změně, respektive vysokém nárůstu míry nezaměstnanosti k červnu 2009. **První hypotézu** práce tedy můžeme formulovat následovně:

- V důsledku hospodářské recese budou míru nezaměstnanosti významněji ovlivňovat faktory spojené s „ekonomickou strukturou“ regionu, zatímco „demografické“ faktory budou mít větší význam v době hospodářského vrcholu.

² blíže v kapitole 1.3 Současná situace na trhu práce

Druhá hypotéza pak souvisí se zkoumáním vlivu faktorů na regionální variabilitu míry nezaměstnanosti jednak v rámci celé České republiky a jednak v jednotlivých typech regionů a je formulována takto:

- Na makroúrovni budou doloženy tři hlavní faktory – postavení v sídelní hierarchii, makropoloha a nepříznivá ekonomická struktura, zatímco na regionální úrovni budou podmiňující faktory diferencovanější.

Vzhledem ke zkoumání vlivu faktorů na míru nezaměstnanosti na třech měřítkově odlišných úrovních, včetně detailního hodnocení na lokální úrovni obcí, se další výzkumné otázky týkají rozdílů v analýze změny a stavu míry nezaměstnanosti mezi jednotlivými úrovněmi.

Práce by měla také objasnit faktory, které způsobují regionální rozdíly v míře nezaměstnanosti a odhalit tak „slabá místa“ jednotlivých, hospodářskou výkonností odlišujících se typů regionů České republiky v době dynamického nárůstu počtu nezaměstnaných.

Práce je strukturovaná do 5 částí. Po úvodu je v první kapitole provedeno teoretické zarámování práce. Vedle vymezení hlavních pojmů týkajících se problematiky nezaměstnanosti a přístupů k zjišťování míry nezaměstnanosti je zde uveden také stručný přehled vývoje nezaměstnanosti v České republice po roce 1989 s důrazem na popis současné situace na trhu práce. Ve druhé, metodické části je nejprve popsán výběr a charakter ukazatelů vstupujících do analýzy, dále výběr měřítkové úrovně a konečně způsob provedení rozboru potenciálních podmiňujících faktorů variability míry nezaměstnanosti. Třetí kapitola tvoří stěžejní část práce. Ve třech podkapitolách je popsán obraz regionální variability míry nezaměstnanosti a dále jsou zde provedeny analýzy odhalující faktory jednak na úrovni celého území České republiky a jednak regionálně, za tři různé skupiny okresů rozdělených na základě odlišných charakteristik. Závěrečná část je věnována shrnutí nejdůležitějších poznatků práce.

1 Teoretický rámec a diskuze s literaturou

Problematika regionálních disparit a nerovnoměrného vývoje regionů představuje tradiční předmět studia geografie. Existuje celá řada prací, v nichž se geografové i ekonomové snaží odpovědět na otázky související s diferencovaným regionálním vývojem. Přehled teorií regionálního rozvoje podává například Blažek a Uhlíř (2002). Jasných závěrů ohledně problematiky převahy konvergence nebo divergence nicméně nebylo dosaženo a obecně platí, že neoklasické studie vedou ke zdůraznění převahy faktorů způsobujících konvergenci, zatímco keynesianské či neomarxistické přístupy vyzdvihují tendenci divergence (Rodríguez-Pose 1999, Blažek 1996). Obecně však nelze chápat jen jednu z tendencí jako pozitivní či negativní. Existence určité míry regionálních rozdílů je navíc nejen přirozená, ale v určitých fázích vývoje i žádoucí (Blažek 1996, Hampl 2001).

V případě České republiky se literatura na téma regionálních nerovností objevuje jako reakce na obnovení regionálních rozdílů z doby před druhou světovou válkou, v souvislosti s ukončením centrálně plánovací ekonomiky s nivelizačními tendencemi. Hampl (2005) uvádí, že nástup post-industriálních forem vývoje v kombinaci s uplatňováním tržní konkurence nastartoval tendence jak pozitivní, tak i negativní selekce, a tedy i proces výměny vůdčích regionů. K diferenciaci dříve relativně homogenního prostředí dochází nejen na úrovni jednotlivců či celých ekonomických odvětví, ale také v teritoriální dimenzi (Blažek 1996). Podle Hampla (2001) patří mezi tři základní faktory ovlivňující regionální diferenciaci v České republice pozice v sídelní hierarchii, makropoloha a nepříznivá ekonomická specializace v dané oblasti.

Pro uvedení do problematiky regionálních rozdílů v nezaměstnanosti jsou v této kapitole nejprve vymezeny hlavní pojmy, týkající se problematiky nezaměstnanosti a přístupy k zjišťování míry nezaměstnanosti v České republice. Ve druhé části je na pozadí vývoje nezaměstnanosti v České republice provedena diskuze s literaturou. Třetí kapitola popisuje současnou situaci na trhu práce.

1.1 Definice a šetření nezaměstnanosti v České republice

Abychom mohli vůbec hovořit o nezaměstnanosti jako fenoménu či hodnotit její míru, je třeba nejprve vymezit jednotlivé pojmy. Jejich definice jsou převzaty z metodických vysvětlivek pro dotazník výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) uvedeného na stránkách Českého statistického úřadu (ČSÚ) a plně tak odpovídají definicím ukazatelů uvedených v Rezoluci o statistice ekonomicky aktivního obyvatelstva, zaměstnanosti, nezaměstnanosti a podzaměstnanosti³. V druhé podkapitole je pak provedeno srovnání a zjištění rozdílů mezi metodikami šetření obecné a registrované míry nezaměstnanosti, tedy dvěma odlišnými způsoby, které se pro výpočet používají v České republice.

1.1.1 Definice

Ekonomický status obyvatelstva staršího 15 let se dá obecně rozdělit na ekonomicky aktivní obyvatelstvo (zaměstnané a nezaměstnané) a obyvatelstvo ekonomicky neaktivní.

Za **nezaměstnané** jsou považovány všechny osoby 15-ti leté a starší, které v referenčním období souběžně splňovaly dále uvedené tři podmínky:

- 1) nebyly zaměstnané;
- 2) hledaly aktivně práci, přičemž formou aktivního hledání se rozumí hledání prostřednictvím úřadu práce, hledání práce přímo v podnicích, využívání inzerce, podnikání kroků pro založení vlastní firmy, podání žádosti o pracovní povolení a licence nebo hledání zaměstnání jiným způsobem;
- 3) byly připraveny k nástupu do práce, tzn. že během referenčního týdne byly k dispozici okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo zaměstnání ve vlastním podniku.

³ Tato rezoluce byla přijata v roce 1982 a obsahuje komplexní definice a doporučení ILO pro sledování uvedených jevů.

Pokud osoby nesplňují alespoň jednu ze tří uvedených podmínek, jsou klasifikovány jako zaměstnané nebo ekonomicky neaktivní. Jedinou výjimkou je skupina osob, které práci nehledají, protože ji již našly, ale nástup je stanoven na dobu nejpozději do 14 dnů. Tyto osoby jsou podle definice Eurostatu zařazeny rovněž mezi nezaměstnané.

Za **zaměstnané** se pak považují všechny osoby patnáctileté a starší, které v referenčním období vyvíjely jakoukoliv odměňovanou pracovní aktivitu. Není rozhodující, zda pracovní aktivita těchto osob měla trvalý, dočasný, sezónní či příležitostný charakter, zda současně studovaly, pobíraly nějaký důchod a podobně. Do kategorie zaměstnaných náleží všichni placení zaměstnaní a všichni zaměstnaní ve vlastním podniku (podnikatelé a pomáhající rodinní příslušníci).

Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo (osoby mimo pracovní sílu) jsou všechny osoby, které nebyly zaměstnány během referenčního období a nejsou v současnosti ekonomicky aktivní (např. děti předškolního věku, osoby navštěvující různé vzdělávací instituce, starobní důchodci, dlouhodobě nemocné nebo invalidní osoby apod.). Pro ně je charakteristické, že nesplňují 3 základní podmínky nezaměstnanosti. Patří sem například i uchazeči o zaměstnání evidovaní na úřadu práce, ale neschopní nastoupit do práce do 14 dnů (např. z důvodu probíhající rekvalifikace). Proti dříve uváděným údajům patří do této skupiny i osoby na rodičovské dovolené, pokud nesplňují podmínky pro zařazení mezi zaměstnané či nezaměstnané.

1.1.2 Šetření míry nezaměstnanosti v České republice

Míra nezaměstnanosti procentuálním způsobem vyjadřuje vždy podíl nezaměstnaných (čitatele) na celkové pracovní síle (jmenovatel). Rozdíl mezi různými mírami nezaměstnanosti spočívá především v použité metodice stanovení čitatele a jmenovatele, ale i v přesnosti zdrojů dat a časové srovnatelnosti obou údajů. Je nutno vždy důsledně rozlišovat, o jaký ukazatel se jedná, neboť především metodika má velmi významný vliv na hodnotu míry.

V České republice se můžeme setkat s dvěma odlišnými způsoby vypočítávání míry nezaměstnanosti. První vychází z evidence uchazečů o zaměstnání úřadů práce a vymezuje tzv. registrovanou nezaměstnanost. Druhé pojetí nezaměstnanosti, užívané na bázi VŠPS, je založeno na definici Mezinárodní organizace práce (ILO) a je použitelné pro mezinárodní srovnání. Tyto dva způsoby zjišťování míry nezaměstnanosti jsou více rozepsány níže. Dále lze pozorovat **míru dlouhodobé nezaměstnanosti**, získanou taktéž z výsledků VŠPS. Vyjadřuje podíl počtu nezaměstnaných po dobu jednoho roku a déle na celkové pracovní síle (v procentech), kde v čitateli je počet nezaměstnaných jeden rok a déle a ve jmenovateli je celkový počet osob s jediným nebo hlavním zaměstnáním plus celkový počet nezaměstnaných. Z údajů VŠPS lze určit i **specifickou míru nezaměstnanosti**, která vyjadřuje podíl počtu určité skupiny nezaměstnaných na shodně vymezené pracovní síle v procentech (např. určitá věková skupina, stupeň vzdělání apod).

Registrovaná míra nezaměstnanosti

Údaje pro konstrukci registrované míry nezaměstnanosti poskytovanou Ministerstvem práce a sociálních věcí (MPSV) jsou v České republice zjišťovány úřady práce v jednotlivých okresech. Tato míra nezaměstnanosti není mezinárodně porovnatelná, neboť odráží národní specifika trhu práce (každý členský stát má například jiný systém podpory v nezaměstnanosti a tudíž i jinak definované nezaměstnané), je dostupná každý měsíc a v podrobnějším územním členění než obecná

míra nezaměstnanosti (tj. i za okresy a obce). Ministerstvo práce a sociálních věcí publikovalo od 1. 1. 1997 do konce 2. čtvrtletí 2004 míru registrované nezaměstnanosti podle tzv. staré metodiky, jejíž konstrukce vycházela z dostupných zdrojů úřadů práce a státní statistiky.

Tab. 1: Výpočet registrované míry nezaměstnanosti do června 2004

čitatele	přesná evidence registrovaných - neumístěných uchazečů o zaměstnání, vedená úřady práce v okrese trvalého bydliště uchazeče.
jmenovatele	počet zaměstnaných v národním hospodářství s jediným nebo hlavním zaměstnáním podle výsledků VŠPS (klouzavý průměr posledních čtyř čtvrtletí) + počet registrovaných neumístěných uchazečů o zaměstnání evidovaných na úřadech práce (klouzavý průměr za posledních 12 měsíců).

Zdroj: MPSV, ČSÚ

Od 3. čtvrtletí 2004 přistoupilo MPSV k metodické změně spočívající v odlišném zahrnování některých skupin osob. Důvodem ke změně metodiky byla vedle snahy o přiblížení k metodice ILO i skutečnost, že se Česká republika stala od 1. května 2004 členem Evropské unie a mezi uchazeče o zaměstnání se tak začali nově zahrnovat i případní uchazeči o zaměstnání ze zemí Evropského hospodářského prostoru (EHP) (tj. členské státy Evropské unie, Norsko, Island, Lichtenštejnsko) a Švýcarska. Občany EHP, kteří pracují na území České republiky, je tak od této doby nutno také zahrnout do pracovní síly. Změna se dotkla i čitatele, kde se za nezaměstnané považují pouze tzv. dosažitelní uchazeči o zaměstnání. Jde o osoby, které mohou bezprostředně nastoupit do pracovního poměru při nabídce vhodného pracovního místa, tj. evidovaní nezaměstnaní, kteří nemají žádnou objektivní překážku pro přijetí zaměstnání. Za dosažitelné uchazeče se považují lidé, kteří nejsou ve vazbě, ve výkonu trestu, nepobírají peněžitou pomoc v mateřství, hmotné zabezpečení po dobu mateřské dovolené, nejsou v pracovní neschopnosti, nejsou zařazeni do rekvalifikačních kursů, či nevykonávají krátkodobé zaměstnání. Dříve patřily do této kategorie i ty osoby, které nevykonávali základní, náhradní nebo civilní službu. Takto vymezená část uchazečů o zaměstnání lépe

odpovídá definici nezaměstnaných používané pro výpočet obecné míry nezaměstnanosti podle metodiky ILO a doporučení Eurostatu.

Tab. 2: Výpočet registrované míry nezaměstnanosti od července 2004

čítatel	přesná evidence registrovaných - dosažitelných, neumístěných uchazečů o zaměstnání, občanů ČR a občanů EU (EHP), vedená úřady práce podle bydliště uchazeče ke konci sledovaného měsíce.
jmenovatel	počet zaměstnaných v národním hospodářství s jediným nebo hlavním zaměstnáním podle výsledků VŠPS + počet pracujících cizinců ze třetích zemí s platným povolením k zaměstnávání, zaměstnaných občanů EU registrovaných ÚP a cizinců s platným živnostenským oprávněním + počet dosažitelných neumístěných uchazečů o zaměstnání, občanů ČR a občanů EU (EHP), evidovaných úřady práce (vše klouzavý roční průměr za posledních 12 měsíců).

Zdroj: MPSV, ČSÚ

Obecná míra nezaměstnanosti

Vyjadřuje podíl počtu nezaměstnaných na celkové pracovní síle (v procentech), kde čítatel i jmenovatel jsou ukazatele konstruované podle mezinárodních definic a doporučení aplikovaných ve VŠPS. Ukazatel je konstruován podle metodiky Eurostatu vypracované na základě doporučení Mezinárodní organizace práce (ILO). Každé čtvrtletí ji zjišťuje Český statistický úřad. VŠPS se provádí kontinuálně v náhodně vybraném vzorku domácností a je zaměřené na zjišťování ekonomického postavení obyvatelstva na území celé republiky, tedy nikoliv jen nezaměstnanosti.

Šetření podléhají všechny osoby obvykle bydlící ve vybraném bytě. U osob mladších než 15 let se sledují jen základní údaje týkající se vztahu k osobě v čele domácnosti, věku, pohlaví, národnosti a státní příslušnosti. Za osoby starší 15-ti let se vyplňují další otázky, které popisují jejich uplatnění na trhu práce. Šetření se nevztahuje na osoby bydlící dlouhodobě v hromadných ubytovacích zařízeních. Z toho důvodu jsou údaje za určité skupiny obyvatelstva, zejména za cizí státní příslušníky žijící a pracující na území republiky, k dispozici v omezené míře.

Na základě tohoto šetření se pak mimo jiné určuje i obecná míra nezaměstnanosti.

Tab. 3: Výpočet obecné míry nezaměstnanosti

čítatel	počet nezaměstnaných dle VŠPS (viz definice v předchozí podkapitole)
jmenovatel	počet nezaměstnaných (registrovaných i neregistrovaných) + počet zaměstnaných podle VŠPS, tedy kompletní ekonomicky aktivní obyvatelstvo

Zdroj: MPSV, ČSÚ

Na rozdíl od registrované nezaměstnanosti není tedy za nezaměstnaného považován ten, kdo je evidován na úřadu práce, ale ten, kdo splňuje zároveň tři podmínky podle definice ILO. Takto různě definovaný pojem nezaměstnaného pak logicky způsobuje odlišné údaje při zjišťování na bázi VŠPS a MPSV. Není však pravidlem, že by byl vždy jeden údaj pravidelně nižší než druhý. I v samotném zjišťování podle metodiky ILO se údaje zjištěné Eurostatem a ČSÚ liší, neboť ČSÚ například počítá obecnou míru nezaměstnanosti z nezaměstnaných 15letých a starších, zatímco Eurostat omezuje horní věkovou hranici na 74 let. V těchto vyšších věkových skupinách je sice nezaměstnaných již relativně málo a výsledná míra nezaměstnanosti je velmi podobná, přesto se však tyto dva zdroje mohou drobně odlišovat a nelze je považovat za srovnatelné.

Tab. 4: Rozdíl ve výpočtu míry nezaměstnanosti podle metodiky MPSV a ČSÚ

Metodika		Nezaměstnaní
MPSV		registrovaní uchazeči o zaměstnání nesplňující podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané
		registrovaní uchazeči o zaměstnání splňující podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané
ČSÚ		neregistrovaní nezaměstnaní splňující podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané

Zdroj: MPSV, ČSÚ

1.2 Vývoj nezaměstnanosti v České republice a jeho výzkum

Přestože si tato práce neklade za cíl analyzovat vývoj nezaměstnanosti během celého období trvání České republiky, je z důvodu úplnosti a návaznosti na místě, aby byl v této kapitole uveden alespoň stručný přehled hlavních etap a důležitých změn v průběhu vývoje míry nezaměstnanosti od roku 1989. Protože se průběh míry nezaměstnanosti v České republice dá velmi zřetelně rozlišit na několik specifických etap, odvíjí se od něj také způsob výzkumu a charakter prací, které se fenoménu nezaměstnanosti věnovaly a věnují.

Česká republika po pádu totalitního režimu v roce 1989 ukončila svůj hospodářský systém založený na centrálním plánování a po desetiletích uměle udržované nulové nezaměstnanosti se určitá míra nezaměstnanosti začíná objevovat. **První etapa**, trvající zhruba do poloviny devadesátých let, se ovšem vyznačovala stále velmi nízkou nezaměstnaností, což se stalo paradoxně hlavním tématem vědeckých studií zabývajících se fenoménem nezaměstnanosti a vyznačujících se jindy spíše snahou o řešení problémů, které byly způsobeny vysokou mírou nezaměstnanosti. Jak uvádí Tomeš (1996a) takový stav vyvolal zaslouženou pozornost širokých odborných kruhů, jejichž studie vysvětlovaly výjimečnou situaci na českém trhu zejména kombinací sociálních, ekonomických a politických faktorů. I v regionálním pohledu se výzkum míry nezaměstnanosti stal doménou spíše sociologů (Rabušic, Mareš 1994) a ekonomů (Gitter, Scheuer, 1998), zatímco prací geografů bylo relativně málo, například právě Tomeš (1996a,b). Jako důvod absence geografických studií založených na tradiční statistické analýze uvádí Tomeš (1996a) onu nízkou míru nezaměstnanosti na jedné straně a významné regionální diference na straně druhé. Tato kombinace způsobuje omezenou vypovídací schopnost statistických ukazatelů, kdy se významným faktorem na úrovni okresu stává například pouhé uzavření jediného většího podniku. Již v těchto letech však dochází k diferenciaci dříve relativně homogenního prostředí a i přes nízké hodnoty míry nezaměstnanosti se objevují základní rysy regionálních rozdílů. Za výrazně odlišným vývojem v oblasti nezaměstnanosti v České republice při srovnání s ostatními zeměmi střední Evropy s podobnou historií a transformujícími se

ekonomikami se standardně uvádí několik důvodů. Podle práce Plesníkové (2007) však mezi ty hlavní nepatří růst soukromého a tercierního sektoru a tento specifický vývoj míry nezaměstnanosti se tak nedá považovat za jakýsi „hospodářský zázrak“, jak se často stále nepravdivě pojmenovává, například při politických diskuzích. Naopak daleko větší vliv na nízkou míru nezaměstnanosti měly přesuny nezaměstnaných mezi neaktivní část populace a existence „mzdového polštáře“, tedy přezaměstnanost v důsledku nízkých reálných mzdových nákladů, kdy na zaměstnavatele nebyl vyvíjen dostatečný tlak na propouštění zaměstnanců. Stejně závěry přináší také Gitter, Scheuer (1998). Podobně Tomeš (1996b) vidí důvody nízké míry nezaměstnanosti, kromě působení zděděných faktorů majících původ ještě v předválečné historii a souvislost s geografickou polohou, především ve špatné politice státu, která působí na hospodářství negativně.

Význam faktorů, které tedy spíše dočasně a neperspektivně tlumily růst nezaměstnanosti, přestal platit zhruba v polovině devadesátých let, kdy nastává **druhé období** vývoje míry nezaměstnanosti. Po roce 1996 došlo k odlišným tendencím v makroekonomickém vývoji a hospodářský růst se v roce 1997 prudce zbrzdil. Následovaly tři roky hospodářské recese, která se projevila také v odlišném vývoji míry nezaměstnanosti. Ta se mezi lety 1996-1999 více než zdvojnásobila. Příčiny růstu nezaměstnanosti uvádí a podrobněji popisuje ve své práci Plesníková (2007): pokles počtu volných pracovních míst, nárůst mzdových nákladů a tedy vyčerpání „mzdového polštáře“, který působil na snižování nezaměstnanosti v prvních letech transformace. Dále paradoxně velkorysá sociální politika státu a také předčasné odchody do důchodu.

Jako **třetí etapu** můžeme označit dobu od roku 2000, charakterizovanou zastavením trendu prudkého nárůstu a po letech 2003 a 2004, kdy míra nezaměstnanosti dosáhla v České republice vůbec nejvyšších hodnot je zaznamenáván pokles míry nezaměstnanosti podle obou sledovaných statistik až do loňského roku (2008). Mezi faktory, které stály za zastavením růstu míry nezaměstnanost řadí analytici pozitivní efekt oživení růstu české (i evropské) ekonomiky a vysoký příliv přímých zahraničních investic (PZI). Jako další důvody uvádí Plesníková (2007) také mírnější podmínky pro

splnění nároků na předčasný důchod, platící do konce roku 2000, či rezignace lidí v předdůchodovém věku na hledání práce, a tedy uvolnění řádově sto tisíců pracovních míst. Došlo také ke zlepšení uplatnění absolventů škol v souvislosti s legislativní změnou z roku 2005, podmiňující (a tedy ztěžující) pobírání podpory v nezaměstnanosti až po roční praxi. K poklesu míry nezaměstnanosti přispěly také legislativní úpravy v oblasti sociálního systému, vedoucí k jeho menšímu zneužívání, než tomu do té doby bylo. V neposlední řadě pak statistická čísla vylepšila též nově zavedená metodika výpočtu míry nezaměstnanosti podle MPSV v červenci 2004.

V období zvyšování velmi nízké míry nezaměstnanosti z první poloviny 90. let dochází k daleko většímu vnímání nezaměstnanosti jako problému a díky statisticky významnějším a signifikantnějším údajům můžeme pozorovat také větší množství geograficky zaměřených prací na téma míry nezaměstnanosti. Problematiky nezaměstnanosti se týká práce Štíky (2002), který sleduje vývoj meziregionálních rozdílů na území Česka skrze regionální variabilitu dokonce již od roku 1918. Podrobnou analýzu regionální nezaměstnanosti provádí Jirů (2004). Pomocí vícenásobné lineární regrese a faktorové analýzy se snaží odhalit faktory stojící za regionální variabilitou hodnot míry nezaměstnanosti.

Vážnou situaci na trhu práce v posledním roce a celkovou špatnou ekonomickou situaci České republiky v souvislosti s hospodářskou recesí pak můžeme popsat jako další, **čtvrtou etapu** vývoje míry nezaměstnanosti u nás. Právě tato situace byla jedním z impulsů provedení této diplomové práce, kde jsou konečně současná nelichotivá data použita. Další literatura k tomuto období zcela logicky zatím není k dispozici, kromě článků v časopisech, aktuálních ekonomických příspěvků či několika zpráv vydávaných ČSÚ a MPSV.

Právě tyto dvě instituce se zabývají problematikou regionální nezaměstnanosti u nás. Z publikační činnosti ČSÚ lze jmenovat celkem 9 regionálních studií, vydaných mezi lety 2001 – 2009, tedy v období již významnějších meziregionálních rozdílů a celkové vyšší míry nezaměstnanosti. Prvních 8 vydání se zaměřovalo především na analýzu regionálních rozdílů mezi kraji České republiky. V nejnovějším vydání z roku 2009 s názvem Analýza regionálních rozdílů v ČR pro rok 2008 je hodnocení

regionálních rozdílů založeno na rozlišení rozvojových oblastí, rozvojových os a ostatních oblastí⁴. Jedna z pěti kapitol se věnuje pracovnímu trhu a nezaměstnanosti a rozsáhlý soubor dat je převzat z MPSV.

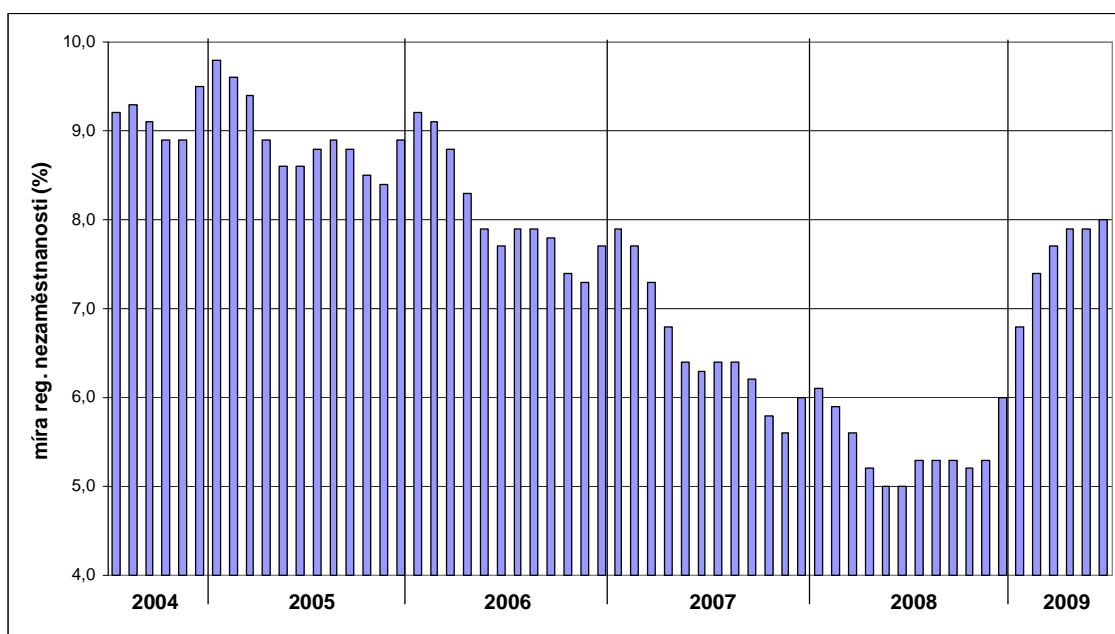
Podrobné informace týkající se problematiky zaměstnanosti v České republice poskytuje také Ministerstvo práce a sociálních věcí. Pod MPSV pracuje Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, z jehož publikační činnosti vzešla například studie Regionální analýza a koncepce zaměstnanosti, trhu práce a sociální péče od autorů Kotíková, Vlach, Průša (2000). Dílo analyzuje také klíčové problémy v oblasti zaměstnanosti, nezaměstnanosti a mzdového ocenění práce v České republice v 90. letech 20. století. Vytipovává základní vývojové trendy v jednotlivých krajích, popřípadě okresech a označuje kritická místa z pohledu vývoje.

⁴ Tyto tři základní kategorie jsou agregovány z dat za příslušné obce. Vymezení rozvojových oblastí a os vychází metodicky z Politiky územního rozvoje, která je klíčovým dokumentem v oblasti územního plánování.

1.3 Současná situace na trhu práce

V této kapitole je uveden detailnější pohled na vývoj míry nezaměstnanosti v České republice v období ovlivněném poslední hospodářskou recesí a jsou zde stručně popsány názory na důvody nárůstu nezaměstnanosti a důsledky, které tento trend přináší pro společnost. Jelikož vědeckých analýz v odborných časopisech bylo dosud publikováno minimum, je situace popsána pomocí článků z populárních časopisů, především magazínu Ekonom, ze zpravodajských internetových serverů či podle aktuálních příspěvků českých ekonomů. V následujících dvou grafech na obrázcích 1 a 2 jsou pro snazší ilustraci změny vývoje a specifičnosti situace na trhu práce v posledním roce zobrazeny údaje registrované míry nezaměstnanosti, počet dosažitelných uchazečů (tedy počet nezaměstnaných z pohledu MPSV) a počet volných míst za posledních pět let⁵.

Obr. 1: Vývoj registrované míry nezaměstnanosti, červenec 2004 - červen 2009

Zdroj: MPSV

⁵ Právě v červenci 2004 proběhla hlavní metodická změna v hodnocení registrované míry nezaměstnanosti, blíže kapitola 1.1.2. Šetření míry nezaměstnanosti v České republice

Obr. 2: Vývoj počtu volných míst a uchazečů, červenec 2004 - červen 2009

Zdroj: převzato z internetového portálu MPSV

Poznámka: Zeleně jsou vyznačeny počty uchazečů, modře počet volných míst

Z obou grafů jsou na první pohled patrné hlavní znaky současného stavu. Přestože registrovaná míra nezaměstnanosti nedosahuje svých nejvyšších historických hodnot, kterými byly 9,8 % v lednu 2005 (podle nové metodiky) respektive 10,9 % v únoru 2004 (podle staré metodiky) a stav v červnu 2009 je nejvyšší „pouze“ od dubna 2006, je zvýšení o celé 3 procentní body v porovnání s červnem 2008 (z 5 na 8 %) varovným výsledkem. Od roku 1999 tak poprvé došlo k narušení pravidelně se opakujících sezónních výchylek s pravidelným snížením míry „zimní“ nezaměstnanosti vlivem nárůstu počtu pracovních míst ve stavebnictví či v souvislosti se zemědělskou výrobou nebo cestovním ruchem. Zarážející je také tempo nárůstu, neboť zvýšení míry nezaměstnanosti v lednu 2009 o 0,8 procentního bodu je vůbec nejvyšší v historii České republiky. Vývoj posledních měsíců sice dokládá zpomalení nárůstu míry

nezaměstnanosti, nicméně v září se tradičně čeká další prudký nárůst vlivem opadnutí sezónní zaměstnanosti. I podle Münicha (2009) sledujeme vývoj na trhu práce, který nemá v moderní historii české tržní ekonomiky obdobu.

Pouze hodnoty míry nezaměstnanosti však ke zhodnocení vývoje na trhu práce nestačí. Přestože jsou podobné jako ve stejném období před třemi lety, podobný pozitivní vývoj jako v roce 2006 se očekávat nedá. Počet registrovaných uchazečů o zaměstnání není z dlouhodobějšího hlediska nijak extrémní. Obavy vzbuzuje spíše dynamika meziměsíčního nárůstu počtu uchazečů, pokles počtu pracovních míst a připravovaná nebo probíhající masivní propouštění (Šperkerová, Priknerová 2009). Zatímco totiž v červnu 2006 připadalo na 10 volných míst přibližně 52 nezaměstnaných, v červnu 2009 je toto číslo více než dvojnásobné (107 registrovaných uchazečů). Tento fakt znamená velký kontrast především s loňským rokem (2008), který je se současností srovnáván také v analytické části práce, kdy v červnu připadalo na 10 volných míst pouze 19 registrovaných uchazečů a podobný stav platil až do prosince (38 uchazečů). V této době tak hospodářství naráželo naopak na nedostatek pracovních sil, zejména ve větších městech a zaměstnavatelé byli nuceni vyplácet stále větší mzdy k udržení svých pracovních sil. *„Před vypuknutím recese byl trh práce zaměstnavateli a personálními manažery hodnocen jako přehřátý. Dnešní doba posunula rovnováhu trhu práce na stranu zaměstnavatelů. Díky recesi se zastavila roztočená mzdová spirála, která byla pro mnoho firem nákladově neúnosná. Lidé si práce mnohem více váží a jsou ochotnější akceptovat nižší platy či práci na směny.“* (Filipová 2009, s. 16). Nicméně jak zjistil dotazníkový výzkum časopisu Ekonom (Šperkerová, Priknerová 2009) všech 77 úřadů práce, vyhlídka na další vývoj v počtu volných míst je pesimistická. Tvorba nových pracovních míst představuje často pouze veřejně prospěšné práce v obcích, případně společensky účelná pracovní místa, tedy dotované pozice u soukromých firem, určené především hendikepovaným nezaměstnaným.

Na vážnosti situaci kolem růstu nezaměstnanosti a úbytku pracovních míst přidávají i další fakta. K propouštění nedochází jen u firem, které se dlouhodobě potýkají s problémy a recese jejich situaci jen vyhrotila, ale také u doposud zdravých firem, které přiměl k redukci zaměstnanosti nepříznivý vývoj zakázek (Křešnička 2009). Dochází také ke změnám ve struktuře nezaměstnaných. Mezi uchazeči rychleji

přibývají kvalifikovaní řemeslníci, zaměstnanci s vyšší odborností, lidé s dlouhodobou odbornou praxí či kmenoví zaměstnanci před důchodem (Šperkerová, Priknerová 2009).

Důvody rostoucí míry nezaměstnanosti v České republice se dají hledat v současné světové finanční krizi⁶. Přitom v evropském srovnání se pozice České republiky jeví ještě jako jedna z nejlepších. Mezi 27 státy Evropské unie je na pátém místě. Pokles nejen domácích, ale především právě zahraničních zakázek donutil manažery k houfnému rozdávání výpovědí i kvalifikovaným pracovníkům poté, co se zbavili nejméně vzdělaných zaměstnanců. V důsledku poklesu zakázek podniky nevyrábějí, banky jim navíc odmítají poskytovat úvěry. Rostoucí nezaměstnanost zatím v důsledku propadu průmyslu dopadá spíše na zaměstnance v sekundéru, nicméně omezená koupěschopnost obyvatelstva a šetření firem se projeví i na růstu nezaměstnanosti ve službách (Šperkerová, Priknerová 2009). Přesto například Jurajda (2009a) vidí částečné řešení vysoké poptávky po zaměstnání právě v tvorbě pracovních míst ve stále mírně poddimenzovaném sektoru služeb.

⁶ Zjednodušující a přehledný popis současné finanční krize poskytuje například Jurajda (2009b).

2. Metodická část

Před samotnou analytickou částí je potřeba uvést jakým způsobem a na základě jakých údajů bude analýza faktorů rozdílné regionální míry nezaměstnanosti provedena. V této kapitole jsou nejprve popsány možnosti práce v souvislosti s omezenou existencí a dostupností dat, na jejichž základě jsou vybrány a blíže popsány vysvětlující ukazatele. Dále je zdůvodněn výběr měřítkové úrovně, na které bude analýza provedena a konečně způsob provedení rozboru potenciálních podmiňujících faktorů variability míry nezaměstnanosti.

2.1 *Datová základna a výběr ukazatelů*

Dostupnost a kvalita dat je důležitým omezujícím faktorem kvantitativních analýz. Získání relevantních dat představuje větší problém zejména u těch geografických studií, které pracují s podrobným regionálním členěním. Shromáždění dostatečně širokého souboru relevantních dat, zejména na úrovni obcí, představuje těžký úkol a v případě některých ukazatelů zcela nemožný. Od existujících dat na různých řádovostních úrovních se odvíjí i následující analýza, proto bylo nalezení souboru ukazatelů jedním z prvních kroků této práce. Dalším z problémů existujících analýz regionálních rozdílů v nezaměstnanosti je také změna metodiky výpočtu, jako například v případě registrované míry nezaměstnanosti v České republice z července 2004. Ta však nemusí být v této práci zohledňována, neboť zkoumaným obdobím budou až roky 2008 a 2009. Problém v této práci může představovat spíše neaktuálnost dalších dat postihujících potenciální podmíněnosti regionální variability nezaměstnanosti, neboť na zvolené měřítkové úrovni obcí je možné čerpat velkou část z nich pouze ze sčítání lidu, domů a bytů (SLDB) z roku 2001.

Na základě literatury a s ohledem na dostupnost dat byly vybrány indikátory, které by měly mít dostatečnou vypovídací schopnost o variabilitě regionální míry nezaměstnanosti. Jako stěžejní dílo se v souvislosti s výběrem proměnných jeví článek *The mystery of regional unemployment differentials: a survey of theoretical and*

empirical explanations od J. Paula Elhorsta z roku 2001. Autor zde poskytuje celistvý přehled teoretických i empirických výkladů použitých v literatuře na téma regionálních rozdílů nezaměstnanosti. Z rozboru 41 prací nalézám celkem 13 různých souborů proměnných, které se používají k odhalení důvodů rozdílů v regionální míře nezaměstnanosti. Protože je řada z nich vhodná i pro analýzu v České republice, jsou dále odkazy na tento článek uvedeny i při popisu jednotlivých ukazatelů na následujících řádcích. Jejich přehled je uveden v tabulce 5.

Tab. 5: Přehled ukazatelů použitých v analýze

ukazatel	popis	úroveň
MNEZ08	registrovaná míra nezaměstnanosti	OKRES, ORP, OBEC
MNEZ09	registrovaná míra nezaměstnanosti	OKRES, ORP, OBEC
MNEZmena	změna reg. míry nezam. v procentních bodech	OKRES, ORP, OBEC
INXVZD	index vzdělanosti	OKRES, ORP, OBEC
INXSTAR	index stáří	OKRES, ORP, OBEC
INXekZAT	index ekonomické zátěže	OKRES, ORP, OBEC
CIZ	podíl cizinců	OKRES, ORP, OBEC
INXPES	index progresivity ekonomické struktury	OKRES, ORP, OBEC
ODVSPEC	míra odvětvové specializace ekonomické struktury	OKRES, ORP, OBEC
INXPA	index podnikatelské aktivity	OKRES, ORP, OBEC
HZAL	hustota zalidnění	OKRES, ORP
KM	dojezdová vzdálenost do sídla vyššího řádu	OBEC
PRACvPRUM	podíl zaměstnanců v průmyslu	OKRES
MZDAvPRUM	průměrná mzda v průmyslu	OKRES
SOC	sociální dávky	OKRES, ORP
MESTOBYV	podíl městského obyvatelstva	OKRES
PZI	příliv zahraničních investic	OKRES
EKAGR	ekonomický agregát	OKRES

Zdroj: MPSV, ČSÚ, ČNB, ukazatel EKAGR převzat z Hampel (2005)

Závislou proměnnou, se kterou jsou porovnávány ostatní ukazatele je registrovaná míra nezaměstnanosti⁷. Vztahuje se buď k červnu 2008 (NEZAM08), červnu 2009 (NEZAM09) nebo ke změně mezi oběma sledovanými měsíci (NEZAMzmena). Vzhledem ke skutečnosti, že je sledováno období mezi oběma roky v intervalu 12 měsíců, konkrétně tedy v měsíci červnu, není nutné uvažovat změny

⁷ Blíže je registrovaná míra nezaměstnanosti popsána v teoretické části práce, v kapitole 1.1.2 Šetření míry nezaměstnanosti v České republice

zapříčiněné vlivem sezónní zaměstnanosti. Vliv sezónnosti na stav míry nezaměstnanosti v červnu obou let pak pro zjednodušení také není uvažován.

Právě vliv sezónnosti na registrovanou míru nezaměstnanosti je hlavním důvodem výběru sledovaného období. Jako nejaktuálnější jsou použita data dle zjišťování MPSV z 9. července roku 2009, tedy údaje registrované míry nezaměstnanosti za červen roku 2009. Přestože se dopady hospodářské recese na významný nárůst míry nezaměstnanosti začaly projevovat až v prosinci roku 2008, je z výše uvedeného důvodu hodnoceno období mezi červnem 2008 a 2009.

Předpokládám, že významnou úlohu by mohly hrát charakteristiky **vzdělanostní struktury obyvatelstva**. K domněnce, že čím vyšší dosažené vzdělání tím nižší regionální míra nezaměstnanosti, opravňuje přehled devíti analytických prací ve studii Elhorst (2001). Že se zvyšující se kvalifikací a vzděláním klesá míra nezaměstnanosti i v případě českých regionů pak dokazuje Tomeš (1996a). Vzdělanost hraje samozřejmě důležitou úlohu pro zaměstnatelnost člověka, s vyšším vzděláním se zvyšuje pestrost možností výběru pracovního místa, jistota zaměstnání, výše příjmů či postavení ve společnosti. V postižených regionech s vysokou nezaměstnaností naopak populace s nižším vzděláním trpí ztrátou motivace k migraci v důsledku malé konkurenceschopnosti či šanci prosadit se v jiných regionech a navíc hůře čelí bariérám na trhu s byty (Elhorst 2001). Data na všech úrovních jsou převzata ze SLDB z roku 2001 od ČSÚ a do analýzy vstupují v podobě indexu vzdělanosti (INXVZD), který byl vytvořen jako podíl váženého součtu obyvatel se SŠ vzděláním bez maturity, dvojnásobku počtu obyvatel s maturitou, trojnásobku počtu obyvatel s vyšším odborným vzděláním a čtyřnásobku počtu obyvatel s VŠ vzděláním na počtu obyvatel nad 15 let⁸.

Další demografickou charakteristikou je **věková struktura**. Jak uvádí Elhorst (2001), studie zahrnující věkovou strukturu do svých analýz dokazují, že regiony čelí problémům s vysokou nezaměstnaností pokud přirozený populační přírůstek přesahuje

⁸ Konstrukce ukazatele byla převzata z publikace Metodika vymezení hospodářsky slabých oblastí Libereckého kraje (2007).

růst pracovních míst, což je typické pro zaostalejší oblasti s vysokou mírou přirozeného přírůstku populace. Takový jev se však na nezaměstnanosti projeví až po dlouhodobějším působení v horizontu 15 a více let, proto tato práce přirozený přírůstek do analýzy nezahrnuje. Další studie pak dokazují vztah mezi vysokým podílem mladé složky obyvatelstva a vysokou mírou nezaměstnanosti a podobně vztah mezi vysokým podílem starší populace a nízkou mírou nezaměstnanosti. Pro analýzu na úrovni okresu je použit index stáří (INXSTAR), koncipovaný jako podíl populace ve věku 60 let a více na 100 dětí ve věku 0-14 let. Data jsou převzata ze SLDB z roku 2001 od ČSÚ. S věkovou strukturou obyvatelstva souvisí i další ukazatel. Index ekonomické zátěže (INXekZAT) je konstruován jako podíl předproduktivních a postproduktivních složek populace, tedy do 14 a nad 65 let věku včetně, k produktivní složce populace ve věku 15-64 let. Poslední demografickou charakteristikou je **podíl cizinců** na populaci starší 15 let (CIZ) v jednotlivých regionech. Na úrovni okresů je ze statistik ČSÚ možné použít počet cizinců s pracovním povolením, na úrovni měřítkově nižší pak ze statistik Ministerstva vnitra počet cizinců starších 15 let, obojí pro rok 2008.

Hospodářská struktura jednotlivých regionů je charakterizována pomocí indexu progresivity ekonomické struktury (INXPES). Zděděná nepříznivá ekonomická specializace regionů je jedním z hlavních faktorů celkové socioekonomické územní diferenciaci v České republice (Hampl 2001). Na základě dat z ČSÚ z roku 2001 je konstruován jako vážený součet podílu zaměstnanosti v jednotlivých sektorech na celkové zaměstnanosti obyvatelstva daného regionu, kdy se k primárnímu sektoru přičítá dvojnásobek sekundárního, trojnásobek terciérních odvětví G-I dle odvětvové klasifikace ekonomických činností (OKEČ)⁹ a podobně čtyřnásobek odvětví J-O. Literatura velmi často uvádí jako hlavní příčinu regionálních nerovností v míře nezaměstnanosti rozmístění upadajícího, či naopak vzkvétajícího hospodářského odvětví v daných regionech, nicméně vedle progresivity je, zejména v době krize, důležité brát v potaz také diverzifikaci odvětví (Elhorst, 2001). Pro účely práce by tedy bylo vhodné použít jako jeden z ukazatelů diverzifikaci průmyslových odvětví, respektive míru specializace jednotlivých regionů. Z důvodu absence relevantních dat za jednotlivé výrobní odvětví je do analýzy zahrnuta alespoň míra odvětvové

⁹ OKEČ

specializace ekonomické struktury (ODVSPEC). Tedy variační koeficient podílů jednotlivých odvětví na celkové zaměstnanosti obyvatelstva, přičemž primér je zde zahrnut jako celek, sekundér je rozdělen na zaměstnanost v průmyslu a ve stavebnictví a sektor služeb je rozdělen na 8 složek dle OKEČ.

Indikátorem postihujícím ekonomickou výkonnost regionů je také **index podnikatelské aktivity** (INXPA). Na úrovni okresní je konstruován jako výnos daně z příjmu fyzických osob podnikatelů na obyvatele z roku 2003, na úrovni obcí s rozšířenou působností (ORP) a na úrovni obecní pak jako procento samostatně výdělečně činných včetně zaměstnavatelů z celkového počtu ekonomicky aktivních obyvatel. Míru podnikatelské aktivity jako ukazatel popisující regionální nerovnosti používají například Blažek a Csank (2007). Závislost mezi mírou nezaměstnanosti a mírou podnikatelské aktivity potvrzuje také Blažek (1996). Jako charakteristika popisující pozici v sídelní hierarchii byla na úrovni okresní a obcí s rozšířenou působností vybrána **hustota zalidnění** (HZAL). Na úrovni obcí byl pak konstruován ukazatel na základě **dojezdové vzdálenosti** z obce do sídel vyššího řádu (KM) na základě dat z ČSÚ. Vzhledem k očekávaným změnám ve struktuře zaměstnanosti a jako doplněk k indexu progresivity ekonomické struktury jsou z databáze ČSÚ vybrány jako další ukazatele na okresní úrovni **podíl zaměstnanců v průmyslu** (PRACvPRUM) a **průměrná mzda v průmyslu** (MZDAvPRUM). Pouze pro dvě měřítkově vyšší úrovně jsou zahrnuty do analýzy **Sociální dávky** (SOCD) na obyvatele k roku 2004. Jak uvádí Elhorst (2001), řada regionálních studií dokazuje, že dostupnost a velkorysost sociálních systémů má silný pozitivní statistický vliv na míru nezaměstnanosti.

Další charakteristiky se kvůli dostupnosti dat týkají již pouze úrovně okresní. Jako doplňkový ukazatel k určení pozice v sídelní hierarchii byl z databáze ČSÚ vybrán **podíl městského obyvatelstva** (MESTOBYV). S historickým vývojem České republiky, konkrétně s přechodem od centrálně plánované ekonomiky k ekonomice tržní a z toho plynoucím hospodářským šokem je spojen příliv **přímých zahraničních investic** (PZI), který vstupuje do analýzy jako další ukazatel. Je konstruován jako podíl celkového objemu PZI z 31.12.2007 na obyvatele v okrese. Vliv PZI na míru nezaměstnanosti hodnotí například Pavlínek (2004) či Špaňhel (2007). Na jedné straně můžou PZI působit pozitivně a přispívat tak k oživení ekonomiky regionu a tvorbě

pracovních míst, na druhé straně však může docházet také k redukci pracovní síly vlivem restrukturalizace či zvýšením tlaku na trh pracovních sil, který vede ke zvyšování mezd, zvyšování nákladů a v konečném důsledku až ke krachu podniků.

Ekonomickou výkonnost sledované jednotky by bylo možné dostatečně popsat pomocí ukazatele regionálního hrubého domácího produktu (HDP). Tento ukazatel je však na nižších měřítkových úrovních vlivem absence dat nedostupný. Podle Hampla (2005) lze podobnou vypovídací schopnost přisuzovat ukazateli, který kombinuje počet pracovních příležitostí a průměrnou mzdu zaměstnanců na počet obyvatel a označuje se jako **ekonomický agregát** (EKAGR). Tento ukazatel, stejně jako jeho hodnoty vztahující se k roku 2001, jsou pro analýzu převzaty z práce Hampl (2005).

Ukazatel charakterizující geografickou polohu je konstruován jako kategoriální proměnná a značí příslušnost k jednotlivým oblastem (rostoucí, stagnující, zaostalé) na základě níže uvedené typologie dle Strategie regionálního rozvoje České republiky (SRR ČR).

Vzhledem k cílům práce je možné zařadit vybrané ukazatele do dvou skupin. Mezi „demografické“ patří vzhledem ke své konstrukci INXVZD, INXSTARI, INXekZAT a CIZ. Indikátory postihující „ekonomickou strukturu“ jsou INXPES, ODVSPEC, INXPA, EKAGR, PRACvPRUM a MZDAvPRUM.

2.2 Výběr úrovně sledovaných jednotek a typologie regionů

Vedle shromáždění relevantních dat je pro dostatečně kvalitní kvantitativní analýzu dalším důležitým krokem vymezení jednotek sledování. Měřítkové úrovně, na kterých je analýza provedena, jsou vybrány na základě dostupnosti dat a podle cíle práce rozlišit podmiňující faktory variability nezaměstnanosti jednak na makroúrovni (regiony v rámci celé České republiky) a jednak na úrovni regionální. V souladu

s administrativním vymezením hranic na úrovni okresů (NUTS 4)¹⁰, obcí s rozšířenou působností (obce III stupně)¹¹ a obcí (NUTS 5) byly vybrány tři měřítkové úrovně pro sledování podmíněnosti variability míry nezaměstnanosti v analytické části.

Pro provedení analýzy podmíněnosti rozdílů v míře nezaměstnanosti na regionální úrovni je území České republiky rozděleno na relativně homogenní regiony z hlediska studovaného jevu. Rozdělení je provedeno na základě typologie regionů z dokumentu SRR ČR¹². Regiony tak můžeme členit na rostoucí, stagnující a zaostávající. Vymezení je provedeno na krajské úrovni. Přehled krajů dle typologie je uveden v tabulce 6 a znázorněn na obrázku 2. Do skupiny rozvíjejících se regionů patří Praha jako nejdynamičtější se rozvíjející region. Lze sem zařadit i Středočeský kraj, který má významný růstový potenciál související s polohou Prahy uvnitř tohoto regionu. Zařazení Plzeňského kraje do této skupiny je ovlivněno úspěšným procesem tvorby pracovních míst v nově se rozvíjejících zónách a podnicích. Jihomoravský kraj lze zařadit do této skupiny především díky dominantnímu postavení brněnské aglomerace, zároveň však vykazuje určité slabiny především ve svých jižních a jihovýchodních oblastech. Mezi regiony s průměrnou nebo nižší dynamikou rozvoje patří Jihočeský, Královéhradecký, Pardubický, Vysočina, Zlínský a Liberecký kraj. Tyto kraje na jedné straně vykazují velmi dobré výsledky určitých ukazatelů (hlavně aglomerace krajských měst), zároveň však v mnoha dalších ukazatelích nedosahují průměru ČR. Bariérou pro některé kraje je především špatná dopravní dostupnost (Jihočeský a Zlínský kraj), ve všech krajích pak je problémem mimo jiné existence a dostupnost odlehklých (periferních) venkovských území. Jako zaostávající nebo jinak problémové regiony jsou dle SSR ČR považovány Karlovarský, Olomoucký, Ústecký a Moravskoslezský kraj. Základním problémem Karlovarského kraje je jeho odlehlost a nízká úroveň dopravního spojení s ostatními centry v ČR. V případě Moravskoslezského a Ústeckého kraje se jedná především o problémy spojené s útlumem dříve dominantních odvětví a v

¹⁰ NUTS (Nomenclature des unités territoriales statistiques). Jde o klasifikaci územních statistických jednotek podle Komise ES, zavedenou jako jediný a soudržný systém na rozdělení území Evropské unie pro vytváření regionálních statistik

¹¹ Z hlediska státní správy se obce, které jsou pověřené širší působností státní správy, označují jako obec s pověřeným obecním úřadem (obec II. stupně), obce s ještě větším rozsahem působnosti pak jako obec s rozšířenou působností (obec III. stupně)

¹² Strategie regionálního rozvoje České republiky (SRR ČR) tvoří základní dokument politiky regionálního rozvoje pro období 2007-2013.

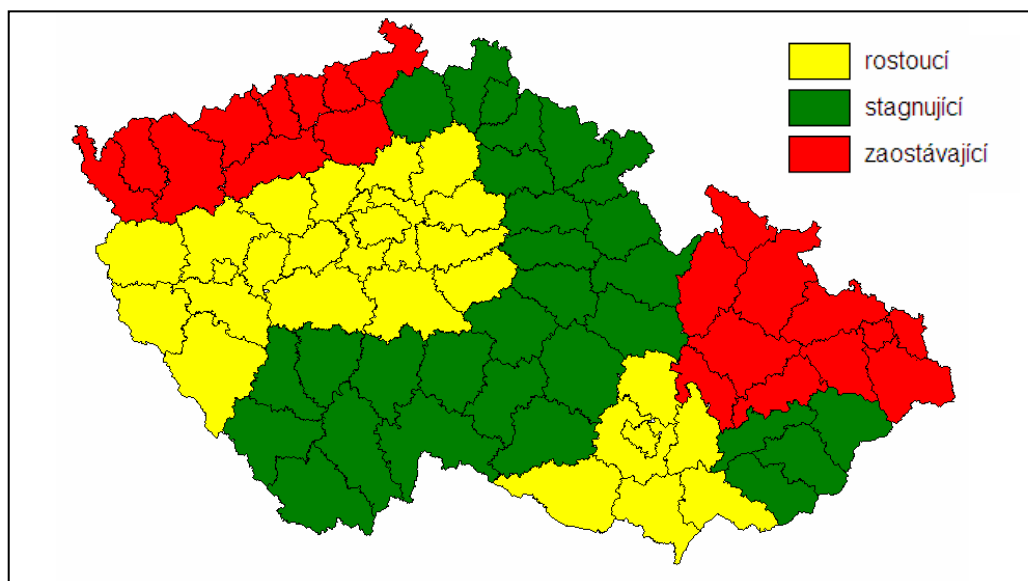
důsledku toho vzniklých problémů jako jsou například vysoká míra nezaměstnanosti, existence sociálně patologických jevů či odchod mladé a kvalifikované pracovní síly. V Olomouckém kraji tkví příčina zaostalosti v jeho výrazné vnitřní heterogenitě se silně periferními regiony s venkovským charakterem na severu kraje.

Tab. 6: Rozdělení krajů podle regionální typologie Strategie regionálního rozvoje

rostoucí	stagnující	zaostávající
Praha	Liberecký	Karlovarský
Středočeský	Královéhradecký	Ústecký
Plzeňský	Pardubický	Moravskoslezský
Jihomoravský	Vysočina	Olomoucký
	Jihočeský	
	Zlínský	

Zdroj: Strategie regionálního rozvoje České republiky pro období let 2007-2013

Obr. 2: Rozdělení okresů podle regionální typologie Strategie regionálního rozvoje

Zdroj: Strategie regionálního rozvoje České republiky pro období let 2007-2013

2.3 Metodika zpracování dat

Regionální variabilita míry nezaměstnanosti a její podmíněnost je na základě vybraných dat a na vybraných měřítkových úrovních analyzována několika statistickými metodami.

Pro úvodní poskytnutí obrazu regionálních nerovnoměrností budou použity následující charakteristiky variability. Variační rozpětí (1) odhalující rozdíl mezi nejvyšší a nejnižší hodnotou ukazatele.

$$Vr = x_{\max.} - x_{\min.} \quad (1)$$

Dále směrodatná odchylka (2), měřící variabilitu pomocí odchylek od průměru. Pokud jsou hodnoty soustředěny kolem svého průměru, je jejich variabilita malá; naopak pokud jsou rozptýleny ve značné vzdálenosti od průměru, pak je jejich variabilita velká (Zvářová, 1998). Bude použita ve vážené formě, aby byla zohledněna absolutní velikost regionu.

$$s = \sqrt{\frac{\sum (x_i - \bar{x})^2 p_i}{\sum p_i}} \quad (2)$$

x_i – hodnota sledovaného ukazatele dosažená v daném regionu

\bar{x} – průměrná hodnota sledovaného ukazatele v regionu vyššího řádu

p_i – počet obyvatel regionu

Velikost směrodatné odchylky závisí i na průměrné hodnotě sledovaného ukazatele v jednotlivých regionech. Stejná směrodatná odchylka může vyjít tedy buď v případě velké regionální variability a nízké průměrné míry či naopak v případě nízké regionální variability a vysoké průměrné míry. Pro porovnávání variability statistického

znaku u dvou a více souborů s nestejnými průměry se tak používá variační koeficient (3) (Zvára 1998). Vypočítá se jako podíl směrodatné odchylky k průměru v procentech, tedy:

$$v = \frac{s}{\bar{x}} * 100 \quad (3)$$

Ve druhé fázi analytické části práce je proveden rozbor podmíněnosti variability míry nezaměstnanosti za sledované období na makroúrovni, tedy za celé území České republiky, pomocí statistického programu SPSS, verze 13.0. Pro jednotlivé měřítkové úrovně je nejdříve provedena obyčejná párová korelace za účelem zjištění vhodnosti vybraných ukazatelů. Dále je provedena vícenásobná lineární regrese metodou stepwise (postupného vkládání) k odhalení vlivu nezávislých vstupních ukazatelů na závisle proměnnou míru nezaměstnanosti. Důležitým ukazatelem je koeficient determinace (r^2), který uvádí, z kolika procent je v daném modelu závisle proměnná podmíněna nezávislými proměnnými. Na závěr druhé části analýzy je provedena faktorová analýza na okresní úrovni, za účelem redukce vyššího počtu vstupních proměnných na nově vzniklé faktory. Po rotaci metodou Varimax jsou interpretací komponentní matice odhaleny důvody regionálních rozdílů. Následně jsou vzniklé faktory korelovány s ukazatelem MNEZ08 a MNEZzmena.

Na základě výše uvedené typologie jsou pak ve třetí části analýzy provedeny opět jednoduché korelace a vícenásobné lineární regrese metodou stepwise pro každou skupinu vybraných regionů zvlášť.

Na tomto místě je potřeba uvést problémy, které se pojí s použitím statistické metody vícenásobné regrese. Jako jeden z nejdůležitějších požadavků je vzájemná nezávislost těchto proměnných. Při porušení tohoto požadavku a vysoké párové korelaci ($|r| > 0,80$), dochází k tzv. multikolinearitě, způsobující problémy při kalibraci a následné interpretaci modelu (Heřmanová 1991, Spurná 2007). Nepřesnost výsledků hrozí také při nedodržení požadavku normality, tedy normálního rozložení pravděpodobností každé z proměnných. Není-li tento požadavek splněn, je třeba provést vhodnou transformaci původních proměnných vedoucí k jejich normálnímu rozložení

(Heřmanová 1991). Na základě rozboru histogramu s proloženou křivkou normálního rozložení a výsledků Kolmogorov-Smirnova testu byli ukazatele EKAGR, PZI, HZAL, MZDAvPRUM a CIZ shledány jako nevyhovující požadavku normality a do analýzy na všech úrovních tak vstupují zlogaritmovány, respektive odmocněny v případech proměnné CIZ.

3 Geografická analýza regionální nezaměstnanosti

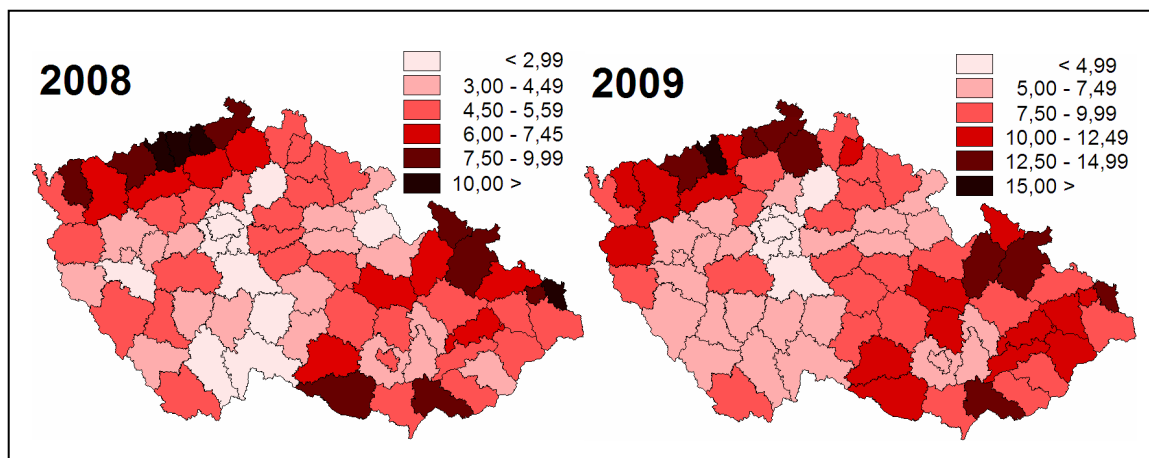
V první podkapitole je nejprve podán popis meziregionálních rozdílů v míře nezaměstnanosti v České republice a odpovězeno na otázku, do jaké míry se tyto rozdíly změnil v důsledku ekonomické recese v průběhu let 2008 a 2009. Samotné odhalování podmíněnosti variability míry nezaměstnanosti mezi regiony je rozděleno do dvou částí. Druhá podkapitola se týká odhalování faktorů na úrovni celého území České republiky, ve třetí jsou faktory zjišťovány regionálně, za tři různé skupiny okresů rozdělených na základě odlišných charakteristik.

3.1 Regionální diferenciací míry nezaměstnanosti v České republice

Než se dostaneme k analýze podmíněnosti regionálních rozdílů míry nezaměstnanosti je třeba na úvod poskytnout jejich současný obraz v České republice, respektive proměnu v souvislosti s hospodářskou recesí. Jak již bylo výše zdůvodněno, hodnoceným obdobím je stav v měsíci červnu u obou let a změna mezi nimi. Vedle časového porovnání jsou zde srovnány také odlišnosti na jednotlivých měřítkových úrovních.

V kartogramech na obrázcích 2 a 3 jsou pro přehled nejdříve uvedeny hodnoty registrované míry nezaměstnanosti v červnu 2008 a 2009. Pro porovnání regionů mezi sebou je pro oba kartogramy zvoleno nejprve různé intervalové rozlišení (obrázek 2). Základní obraz regionálních rozdílů je poměrně stabilní. Nicméně z kartogramů je patrné, že i za tak krátkou dobu přece jen došlo k určitým změnám. K oblastem s nejnižší mírou nezaměstnanosti patří pražský metropolitní region s přiléhajícími okresy Mladá Boleslav a Benešov. Nejvíce postiženy jsou okresy v pánevních oblastech severozápadních Čech a Moravskoslezského kraje. Lze pozorovat také rozdíly mezi Čechy na jedné a Moravou a Slezskem na druhé straně. Snižující vliv na nezaměstnanost se projevuje v okresech s významnými centry krajského významu, jako například Brno, Plzeň, České Budějovice, Hradec Králové či Pardubice.

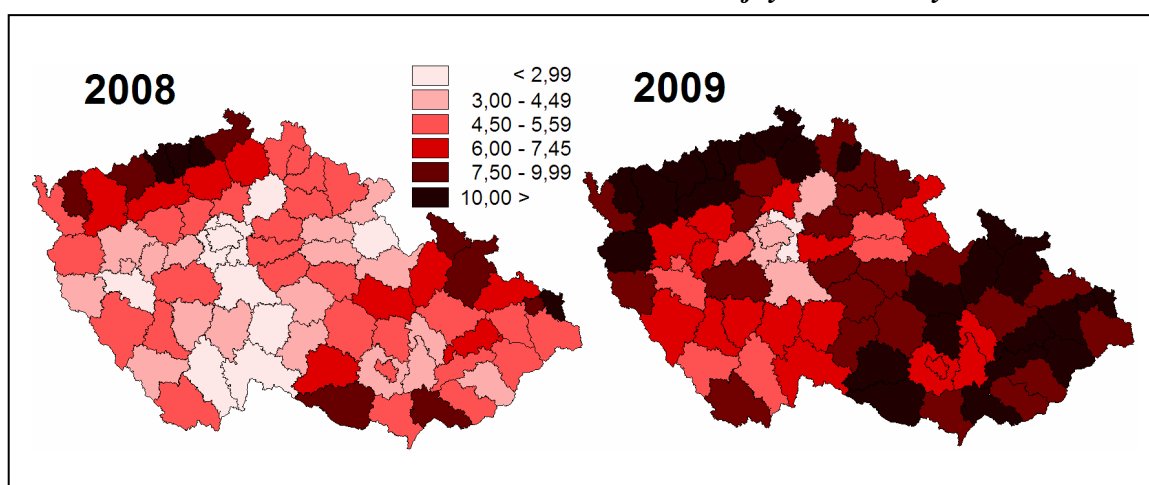
Obr. 3: Míra nezaměstnanosti v červnu 2008 a 2009 s různým intervalovým rozlišením

Zdroj: MPSV

Pro porovnání hodnot mezi oběma roky a pro jednoduchou ilustraci nárůstu registrované míry nezaměstnanosti na okresní úrovni je na kartogramech na obrázku 3 zvoleno stejné intervalové rozlišení. K navýšení registrované míry nezaměstnanosti během sledovaného období došlo ve všech okresech České republiky bez výjimky. V červnu 2009 byla registrovaná míra nezaměstnanosti nižší než 3 % pouze v jednom okrese (Praha-východ). Naopak počet okresů, kde sledovaná hodnota převyšovala 10 %, stoupl ze čtyř v červnu 2008 na 25 v červnu 2009.

Obr. 4: Míra nezaměstnanosti v červnu 2008 a 2009 se stejným intervalovým rozlišením

Zdroj: MPSV

Jak vyplývá také z kartogramů na obrázcích 2 a 3 je obraz regionálních rozdílů v nezaměstnanosti v obou sledovaných letech ovlivněn třemi podmiňujícími faktory (stejně jako celková obecná socioekonomická regionální diferenciaci – viz Hampl 2001). V první řadě se jedná o faktor sídelní hierarchie, kdy vyšší koncentrace progresivnějších aktivit, úroveň vzdělanosti či vybavenost technickou i sociální infrastrukturou v hierarchicky nejvyšších jednotkách odpovídá regionům s nejnižšími hodnotami míry nezaměstnanosti po celou dobu transformačního období až do současnosti. Dalším vysvětlujícím faktorem je makropolohová atraktivita, tedy poloha vůči Bavorsku, respektive ve smyslu západovýchodní zonality na jedné straně a vůči Praze na straně druhé. Třetím faktorem je nepříznivá ekonomická specializace regionů přetrvávající z dob komunistického režimu s centrálně plánovací ekonomikou a orientací na těžký průmysl. Stabilitu, respektive inercií působení těchto tří faktorů tedy lze doložit i na ukazateli regionální míry nezaměstnanosti za červen 2008 a 2009. Nikoliv však na intenzitě změn ve sledovaném období.

Hodnoty Pearsonova koeficientu korelace měr nezaměstnanosti obou hodnocených období jsou uvedeny v tabulce 7. Stabilita regionálního obrazu je vzhledem k povaze sledovaného jevu a změny během pouhých 12 měsíců, zejména na nižších měřítkových úrovních, poměrně nízká. Relativně nízká korelace poukazuje na určitou proměnu regionálních rozdílů v míře nezaměstnanosti.

Tab. 7: Stabilita regionálních rozdílů v míře nezaměstnanosti mezi červnem 2008 a 2009

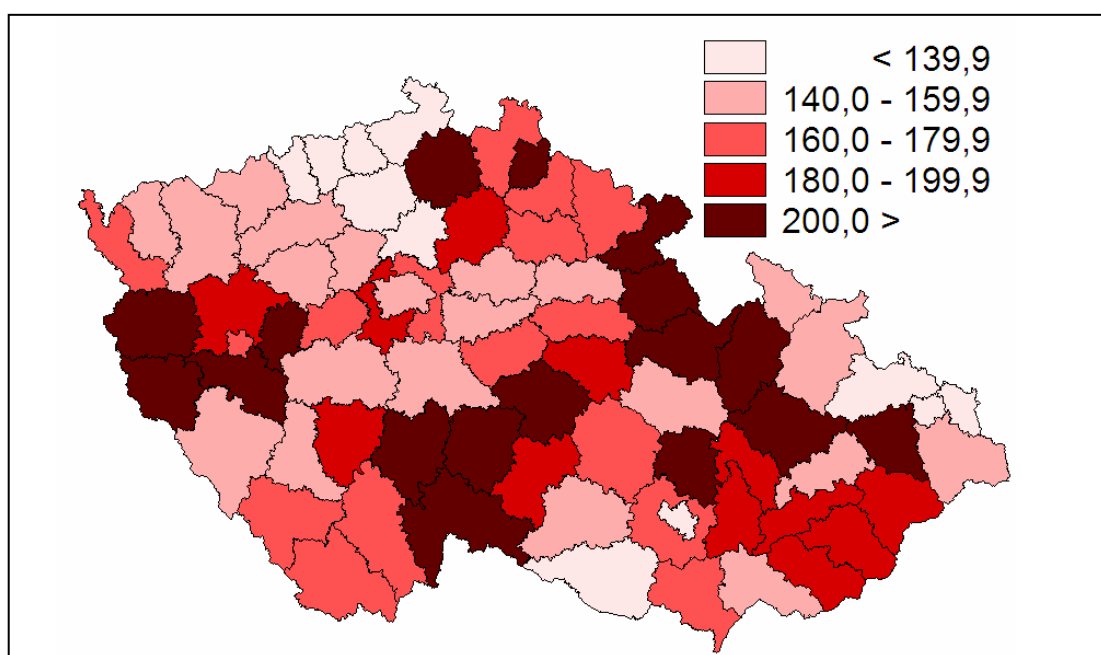
úroveň	počet jednotek	červen 08/červen 09	
		r	r ²
OKRES	77	0,897	0,805
ORP	206	0,811	0,658
OBEC	6246	0,632	0,399

Zdroj: vlastní výpočet v programu SPSS 13.0; MPSV

Poznámka: r – Pearsonův korelační koeficient; r² – koeficient determinace

K jakým konkrétním změnám mezi červnem 2008 a 2009 došlo je uvedeno na následujících řádcích. Pro přehled je v kartogramu na obrázku 5 znázorněn index změny během posledního roku a na obrázku 6 změna v absolutních hodnotách registrované míry nezaměstnanosti.

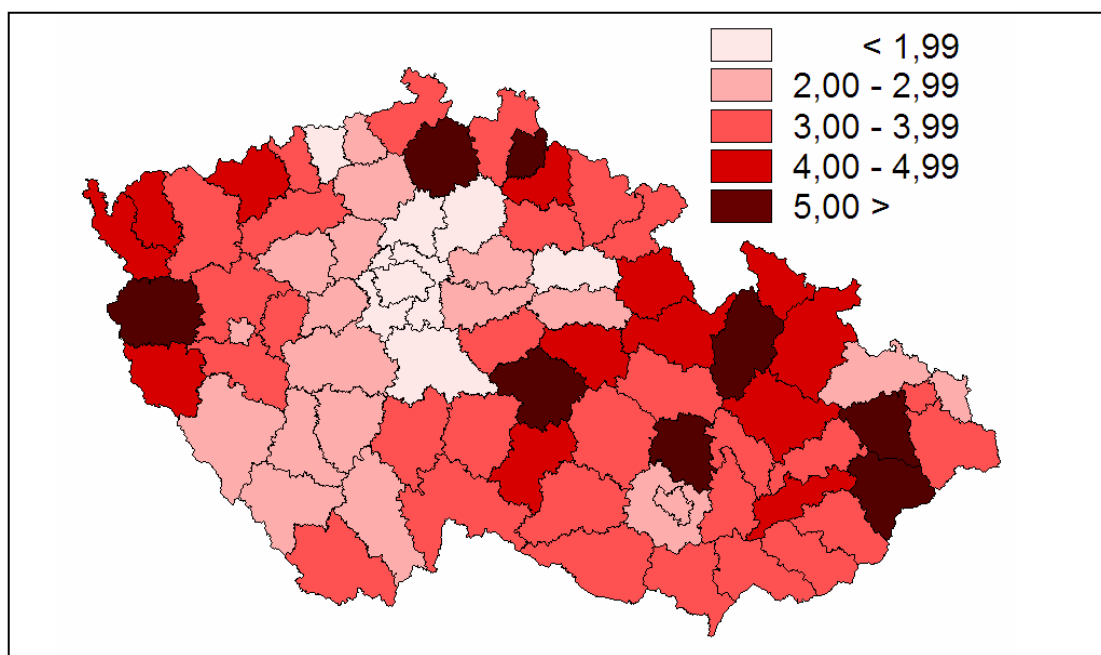
Obr. 5: Index změny míry nezaměstnanosti mezi červnem 2008 a 2009

Zdroj: MPSV

Z pohledu na kartogram na obrázku 5 lze vyčíst základní charakteristiky změn v regionálních nerovnostech míry nezaměstnanosti na úrovni okresů a stručně je popsat. K nejmenšímu nárůstu indexu změny došlo v původně nejvíce postižených okresech severozápadních Čech a severní Moravy. Nejvyššího relativního nárůstu pak dosáhly okresy s periferní polohou západních a jižních Čech či v severní části českomoravského pomezí. Jelikož je index změny relativní ukazatel, nejedná se v případě menšího nárůstu u největších výchozích hodnot o příliš překvapivou informaci.

Obr. 6: Změna míry nezaměstnanosti mezi červnem 2008 a 2009 v procentních bodech

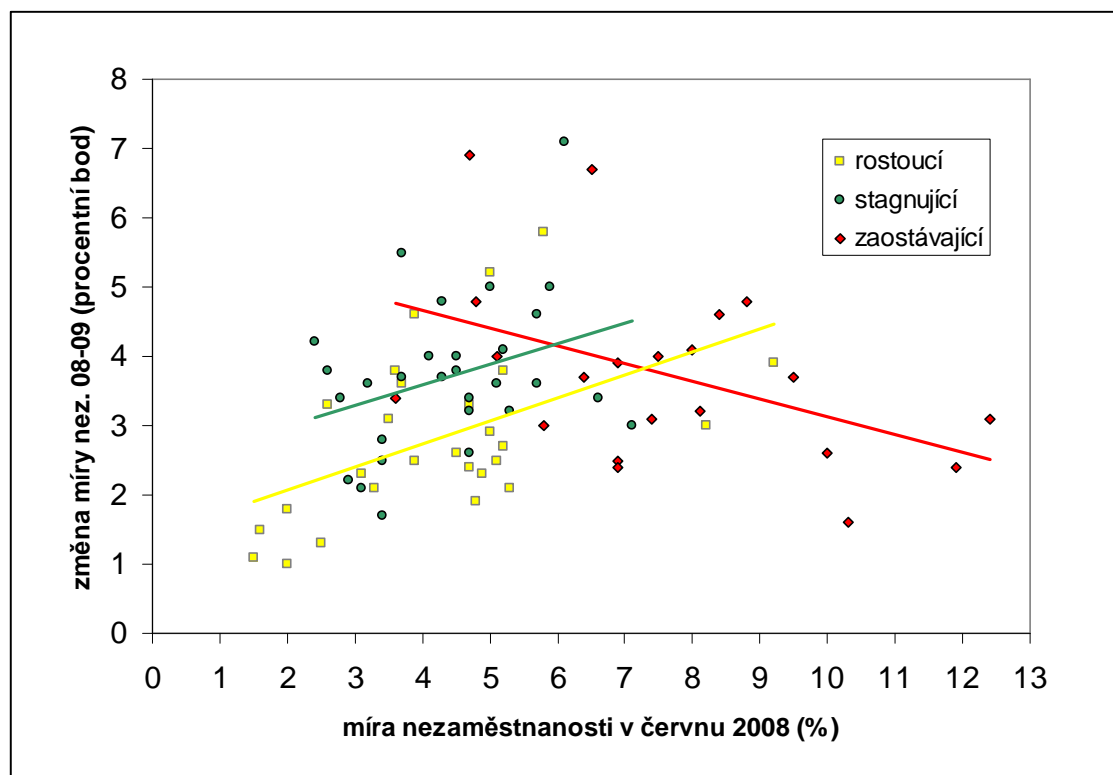

Zdroj: MPSV

Zajímavější je již fakt, že například okresy Karviná, Most, či Teplice vykázaly menší i absolutní nárůst míry nezaměstnanosti vůči okresům s krajskými městy, jako Olomouc, Zlín nebo Jihlava, které disponují kvalitnější sociální infrastrukturou, úrovní vzdělání, progresivnější ekonomickou strukturou a podobně. I toto zjištění dokládá tvrzení uvedené v popisu současné situace na trhu práce,¹³ že hospodářská recese postihuje široké spektrum firem, včetně těch původně „zdravých“, také sektor služeb a obecně progresivnějších aktivit, jejichž výskyt je vázán spíše na rozvinutější oblasti. Od regionálního vzorce různých hodnot míry nezaměstnanosti v červnu 2009, který je ovlivněn třemi hlavními faktory obecné socioekonomické regionální diferenciace, je regionální obraz nárůstu míry nezaměstnanosti poměrně odlišný. Pozice v sídelní struktuře a makropoloha regionů ve smyslu západovýchodní zonality je relativně ještě dobře patrná. Vliv „zdeděné“ ekonomické struktury však již patrný není.

¹³ Blíže kapitola 1.3 Současná situace na trhu práce

Obr. 7: Vztah stavu míry nezaměstnanosti v červnu 2008 a změny k červnu 2009

Zdroj: MPSV

Podobnou informaci přináší také graf na obrázku 7, kde jsou vyneseny hodnoty míry nezaměstnanosti v červnu 2008 v kombinaci s následnou změnou v procentních bodech k červnu 2009 pro všech 77 okresů České republiky. Jejich barevné odlišení je provedeno na základě typologie popsané výše¹⁴. Souborem jednotek každé ze tří skupin je proložena lineární úsečka, značící trend každé skupiny regionů. Z grafu lze vyčíst, že nejvyššího nárůstu míry nezaměstnanosti ve sledovaném období nedosáhly nezaměstnaností nejvíce postižené okresy z Ústeckého, Karlovarského, Moravskoslezského a Olomouckého kraje, které se dle typologie řadí mezi zaostávající nebo jinak problémové regiony. Jejich trendová čára naznačuje naopak nepřímo úměru mezi hodnotou míry nezaměstnanosti v červnu 2008 a nárůstem během následujících 12 měsíců. Poměrně koncentrovány jsou jednotky souboru stagnujících regionů s průměrnou nebo nižší dynamikou rozvoje. V okresech této skupiny nebyly v červnu 2008 zaznamenány vysoké hodnoty míry nezaměstnanosti a během sledovaného období

¹⁴ V kapitole 2.2 Výběr úrovně sledovaných jednotek a typologie regionů

došlo podle trendové čáry k navýšení u těch nejvíce postižených. Podobně jako u skupiny rozvíjejících se regionů, která představuje naopak relativně heterogenní soubor podle ukazatele registrované míry nezaměstnanosti. Na jedné straně se zde vyskytují nízké výchozí hodnoty i nízký nárůst v případě čtyř okresů Středočeského kraje a okresu pražského a na druhé straně vysoké hodnoty výchozí míry nezaměstnanosti (Znojmo, Hodonín) i nárůstu k červnu 2009 (Blansko, Tachov).

Velikost regionálních nerovností v míře nezaměstnanosti vystihují tři různé charakteristiky variability uvedené v tabulce 8.

Tab. 8: Charakteristiky variability regionální míry nezaměstnanosti

úroveň	počet jednotek	variační rozpětí		směrodatná odchylka		variační koeficient	
		2008	2009	2008	2009	2008	2009
OKRES	77	10,9	12,9	2,52	3,26	48,17	37,72
OKRES*	73	10,9	12,9	2,19	2,54	41,81	29,38
ORP	206	12,2	16,9	2,47	3,17	47,10	37,03
OBEC	6246	33,3	47,6	2,87	3,83	52,76	41,47

Zdroj: vlastní výpočet; MPSV

Poznámka: směrodatná odchylka i variační koeficient jsou populačně vážené

Meziregionální srovnání míry nezaměstnanosti vypovídá o významných disparitách mezi jednotlivými regiony. Především v případě variačního rozpětí, kde se rozdíly logicky zvyšují se snižující se měřítkovou úrovní. Nevýhoda je však v závislosti na extrémních hodnotách, což poskytuje zavádějící obrázek především v případě obecní úrovně. Pro sledování změny rozdílů mezi regiony v čase má tedy variační rozpětí velmi malou vypovídací hodnotu. Zajímavé zjištění poskytují další dva ukazatele, které jsou, jak je blíže popsáno v metodické části, použity ve vážené formě, aby byla zohledněna absolutní velikost regionu. Regionální rozdíly na úrovni obcí s rozšířenou působností jsou nižší než na úrovni okresní. Tento jev je zapříčiněn administrativním vymezením okresů, respektive velmi silnou populační vahou čtyř městských okresů (Prahy, Brna, Ostravy a Plzně) z nichž 3 vykazují nízkou míru nezaměstnanosti. Statistický soubor 77 jednotek prohlubují ve směru k nízkým hodnotám a celkově tak

zvýrazňují rozdíly v míře nezaměstnanosti na okresní úrovni. V případě nezahrnutí těchto čtyř okresů do výpočtů tak směrodatná odchylka, respektive variační koeficient v červnu let 2008 i 2009 nabývá nižších hodnot než v případě obcí s rozšířenou působností a dokládá tak zvyšování územní diference, respektive polarizace v závislosti na zvyšování míry detailu se snížením měřítkového řádu a přirozeně zvýšení počtu sledovaných jednotek.

Jak je uvedeno v metodické části, stejná směrodatná odchylka může vyjít buď v případě velké regionální variability a nízké průměrné míry, nebo naopak v případě nízké regionální variability a vysoké průměrné míry. Pro porovnávání variability statistického znaku u dvou souborů s nesterjními průměry se tak používá variační koeficient (Zvára 1998). Kvůli výrazné změně průměrné míry nezaměstnanosti v České republice o 3 procentní body (z 5 % v červnu 2008 na 8 % v červnu 2009) je tak nevhodnější použít pro porovnání změny regionálních nerovností mezi lety 2008 a 2009 tento ukazatel, který na rozdíl od variačního rozpětí a směrodatné odchylky měří relativní variabilitu, zatímco první dva indikátory zohledňují absolutní rozdíly. V případě změny variačního koeficientu docházíme k závěru, že v době hospodářské recese a celoplošného zvýšení míry nezaměstnanosti se relativní regionální variabilita v míře nezaměstnanosti snižuje. Děje se tak v důsledku velkého relativního zvýšení v regionech s velmi nízkou výchozí mírou nezaměstnanosti, zatímco regiony postižené nejvíce již před hospodářskou recesí své hodnoty zpravidla několikanásobně nezvyšují, jak ostatně dokládají výše uvedené rozborů obrázků 4, 5 a 6.

Z uvedených ukazatelů tedy vyplývá, že ve sledovaném období existují poměrně významné regionální rozdíly. S ohledem také na vyšší průměrnou nezaměstnanost lze hodnoty regionální míry nezaměstnanosti v současné době považovat za jeden ze základních ukazatelů regionálních nerovností. V tomto ohledu je současná situace rozdílná od té v polovině devadesátých let, kdy se již sice rýsoval základní obraz regionálních nerovností, ovšem ten byl vlivem nízkých měř nezaměstnanosti obtížněji statisticky zpracovatelný (Tomeš 1996a).

3.2 Analýza faktorů diferenciac regionální míry nezaměstnanosti v České republice

Na základě vybraných ukazatelů¹⁵ jsou v této části práce provedeny analýzy vedoucí k odhalení otázky, čím je podmíněna změna, respektive rozdílný nárůst míry nezaměstnanosti v jednotlivých regionech či obcích České republiky, během hospodářské recese v roce 2009. Jak již bylo uvedeno v metodické části, z pragmatických důvodů je sledována změna mezi červnem 2008 a červnem 2009.

Pro ověření vhodného výběru ukazatelů je nejprve provedena jejich párová korelace. Přehled párových korelací všech vybraných ukazatelů na všech sledovaných úrovních je uveden v přílohách 1-3. V tabulkách 9, 10 a 11 jsou uvedeny párové korelace mezi závislými proměnnými a ostatními ukazateli na jednotlivých úrovních. Výsledky potvrzují vhodnost vybraných ukazatelů pro další analýzy, neboť žádné dva z nich mezi sebou nevykazují korelaci větší než 0,8 či menší než $-0,8$, což jsou hranice, při jejichž překročení dochází k tzv. multikolinearitě, způsobující problémy při kalibraci a následné interpretaci modelu.

Na okresní úrovni s regionální mírou nezaměstnanosti v obou sledovaných obdobích nejvýznamněji korelovaly proměnné SOCD, INXSTAR, CIZ, INXVZD a INXekZAT. Tedy vedle vysoké pozitivní závislosti sociálních dávek na ukazateli míry nezaměstnanosti se jedná vesměs o silnou negativní závislost se všemi „demografickými“ ukazateli. Co se však týče změny nezaměstnanosti mezi červny 2008 a 2009, hodnoty korelace dosahují nejvyšších hodnot s ukazateli ODVSPEC, INXPES, INXSTAR a PRACvPRUM, zatímco index vzdělání či podíl sociálních dávek již nehrají tak významnou roli. Dalším důležitým závěrem je změna orientace z negativní v červnu 2008 na pozitivní v roce 2009 u proměnné PRACvPRUM, což indikuje významnou souvislost nárůstu míry nezaměstnanosti v okresech s vyšším zastoupením zaměstnanců v průmyslu.

¹⁵ Jejich popis je uveden v kapitole 2.1 Datová základna a výběr ukazatelů

Tab. 9: Párové korelace závislých proměnných s nezávisle proměnnými na okresní úrovni

ukazatel	OKRES		
	NEZAM08	NEZAM09	NEZAMzmena
INXVZD	-0,453	-0,537	-0,371
INXSTAR	-0,531	-0,659	-0,500
INXekZAT	-0,444	-0,425	-0,137
CIZ	-0,460	-0,563	-0,413
INXPES	-0,218	-0,409	-0,513
ODVSPEC	0,069	0,321	0,590
INXPA	-0,399	-0,516	-0,422
HZAL	0,197	0,034	-0,283
PRACvPRUM	-0,056	0,158	0,454
MZDAvPRUM	-0,111	-0,259	-0,374
S OCD	0,797	0,758	0,295
MESTOBYV	0,337	0,274	-0,004
PZI	-0,153	-0,217	-0,202
EKAGR	-0,260	-0,349	-0,303

Zdroj: vlastní výpočet v SPSS 13.0; MPSV, ČSÚ, ČNB, ukazatel EKAGR převzat z Hampl (2005)

Poznámky: Tučně vyištěné hodnoty Pearsonova koeficientu převyšují hodnotu testovací charakteristiky pro zamítnutí nulové hypotézy s 95% mírou spolehlivosti. Šedým políčkem jsou zvýrazněny významné hodnoty.

Na nižších měřítkových úrovních s větším počtem sledovaných jednotek a s menším počtem proměnných vykazují hodnoty korelace logicky nižších hodnot, nicméně na úrovni ORP stále ještě relativně významných. Výsledky párových korelací (tabulka 9) ukazují na stejné závěry jako v případě okresní úrovně. Největší vliv na změnu míry nezaměstnanosti má opět ukazatel ODVSPEC, který se naopak při srovnání se stavem v červnu 2008 jeví jako zanedbatelný. Významný je také vztah změny míry nezaměstnanosti s proměnnou INXPES, tedy dalším indikátorem, který popisuje „ekonomickou strukturu“ regionu. Vliv „demografických“ faktorů má podobně jako na okresní úrovni větší význam v případě stavu, než v případě změny během sledovaného období.

Tab. 10: Párové korelace závislých proměnných s nezávisle proměnnými na úrovni ORP.

ukazatel	ORP		
	NEZAM08	NEZAM09	NEZAMzmena
INXVZD	-0,274	-0,358	-0,239
INXSTAR	-0,471	-0,574	-0,342
INXekZAT	-0,324	-0,335	-0,134
CIZ	-0,044	-0,164	-0,220
INXPES	-0,131	-0,309	-0,350
ODVSPEC	0,057	0,344	0,511
INXPA	-0,493	-0,515	-0,212
HZAL	0,250	0,118	-0,136
S OCD	0,539	0,526	0,167

Zdroj: vlastní výpočet v programu SPSS 13.0; MPSV, ČSÚ

Poznámky: Tučně vtištěné hodnoty Pearsonova koeficientu převyšují hodnotu testovací charakteristiky pro zamítnutí nulové hypotézy s 95% mírou spolehlivosti. Šedým políčkem jsou zvýrazněny významné hodnoty.

Konečně tabulka 11 poskytuje vztahy mezi závislými proměnnými a ostatními ukazateli na úrovni obcí. Protože se jedná o velký soubor 6246 jednotek, hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu jsou velmi nízké. Přesto i v tomto případě lze nalézt určité souvislosti, které jsou ve shodě se závěry zjištěnými na předchozích dvou úrovních. Tedy vysokou korelaci změny nezaměstnanosti ve sledovaném období s proměnnými, které charakterizují „ekonomickou strukturu“ obcí, zatímco „demografické“ ukazatele jsou významnější ve vztahu se stavem míry nezaměstnanosti, především v červnu 2008.

Tab. 11: Párové korelace závislých proměnných s nezávisle proměnnými na obecní úrovni.

ukazatel	OBCE		
	NEZAM08	NEZAM09	NEZAMzmena
INXVZD	-0,326	-0,340	-0,128
INXSTAR	-0,053	-0,040	-0,001
INXekZAT	0,035	0,037	0,015
CIZ	0,010	-0,023	-0,039
INXPES	-0,048	-0,120	-0,108
ODVSPEC	0,017	0,146	0,171
INXPA	-0,107	-0,150	-0,090
KM	0,176	0,155	0,033

Zdroj: vlastní výpočet v programu SPSS 13.0; MPSV, ČSÚ

Poznámky: Tučně vtištěné hodnoty Pearsonova koeficientu převyšují hodnotu testovací charakteristiky pro zamítnutí nulové hypotézy s 95% mírou spolehlivosti. Šedým políčkem jsou zvýrazněny významné hodnoty.

Výsledky získané použitím jednoduché párové korelace však mohou skutečnost zjednodušovat a zkreslovat tím, že uvažují vždy jen dvojici proměnných a jejich vztah hodnotí izolovaně od všech ostatních (Heřmanová 1991). Tento přístup se tedy jeví jako nedostatečný. Pro nalezení faktorů regionální míry nezaměstnanosti jsou proto dále použity vícerozměrné statistické metody.

Tab. 12: Regresní modely stavu a změny míry nezaměstnanosti a vysvětlujících proměnných získané metodou vícenásobné lineární regrese.

model	r	r ²	vysvětlující proměnné	standardizované koeficienty
				beta
Okres MNEZ08	0,874	0,765	S OCD, IXekZAT, EKAGR, HZAL, INXVZD	0,476 -0,169 -0,206 0,461 -0,368
Okres MNEZ09	0,875	0,766	S OCD, INXSTAR, CIZ, INXPA, HZAL	0,383 -0,321 -0,139 -0,321 0,290
ORP MNEZ08	0,673	0,452	S OCD, INXPA, INXekZAT, PRACvPRUM	0,408 -0,327 -0,227 -0,146
ORP MNEZ09	0,704	0,496	INXSTAR, S OCD, INXPA, INXekZAT	-0,286 0,298 -0,226 -0,173
Obec MNEZ08	0,376	0,141	INXVZD, PRACvPRUM, INXPES, KM	-0,376 0,124 0,126 0,091
Obec MNEZ09	0,386	0,149	INXVZD, INXPES, KM, INXSTAR	-0,406 0,186 0,121 -0,090
Okres MNEZzmena	0,737	0,543	ODVSPEC, MZDAvPRUM, PRACvPRUM, INXSTAR	0,217 -0,360 0,342 -0,249
ORP MNEZzmena	0,554	0,307	ODVSPEC, INXSTAR	0,452 -0,223
Obec MNEZzmena	0,202	0,041	ODVSPEC, INXVZD, PRACvPRUM	0,078 -0,106 0,089

Zdroj: vlastní výpočet v SPSS 13.0; MPSV, ČSÚ, ČNB, ukazatel EKAGR převzat z Hampl (2005)

Poznámka: r – Pearsonův korelační koeficient; r² – koeficient determinace

Vzhledem k ověření absence multikolinearity mezi vybranými ukazateli na úvodu analýzy je možné přistoupit k analýze vztahu míry nezaměstnanosti a souboru vysvětlujících proměnných pomocí lineární regresní metody stepwise. Vícerozměrná regresní analýza odhaluje statistické vztahy mezi proměnnými za spolupůsobení všech vstupních ukazatelů. Modely jsou počítány odděleně, opět pro každou úroveň i pro každý časový údaj zvlášť. Jejich výsledky jsou uvedeny v tabulce 12.

Na první pohled jsou opět patrné rozdíly mezi jednotlivými řádovostními úrovněmi. Snižující se koeficient determinace, respektive vypovídací schopnost regresních modelů v závislosti na hodnocené úrovni je dalším potvrzením zvyšující se variability se snižující se úrovní. Zatímco na okresní úrovni dosahuje koeficient determinace vysokých hodnot a úspěšnost vysvětlené prostorové variability je tak přibližně 55–75 %, hodnoty na obecní úrovni, především v případě hodnocení změny stavu, opět potvrzují, že územní souvislosti mezi mírou nezaměstnanosti a sledovanými proměnnými na úrovni obcí nejsou příliš významné.

Co se týče hodnocených ukazatelů, jako nejvýznamnější se v případě změny mezi červnem 2008 a 2009 jeví, podobně jako v případě předchozího hodnocení, proměnná ODVSPEC. Její pozitivní vztah k nárůstu nezaměstnanosti vypovídá a nevýhodě vysoké míry odvětvové specializace regionů. Stav v roce 2008 i 2009 pak nejvíce ovlivňují SOCD, INXSTAR a INXPA na úrovni okresní a obcí s rozšířenou působností a INXVZD na úrovni obecní.

Dalším důležitým zjištěním z vícenásobné regresní analýzy vzhledem k hlavním cílům práce je tedy působení rozdílných faktorů na stejné úrovni v různou dobu. Přesněji rozdíl v zastoupení sledovaných proměnných v modelech popisující stav v červnu obou let a změnu, tedy nárůst nezaměstnanosti mezi červnem 2008 a červnem 2009. Na úrovni okresní a obcí s rozšířenou působností je v případě stavu zřetelná větší vypovídací schopnost ukazatelů „demografické“ povahy (INXVZD, INXSTAR, INXekZAT) před proměnnými, které charakterizují „ekonomickou strukturu“ regionu (ODVSPEC, INXPES). V případě změny se jedná o opačný vztah.

Další statistickou metodou, která je pro vysvětlení zkoumaného vztahu použita je faktorová analýza. Pomocí faktorové analýzy je možné zjistit, které faktory jsou

hlavním nositelem variability souboru. Používá se k redukci většího souboru vstupních proměnných na nižší počet vysvětlujících faktorů. Pro cíle této práce je faktorová analýza provedena pro nezávislé proměnné a po redukci na nově vzniklé faktory, které vysvětlují variabilitu na úrovni okresní, jsou tyto následně konfrontovány v prvním případě s ukazatelem MNEZ08 a v druhém případě s ukazatelem MNEZzmena.

V tabulce 13 jsou nejprve uvedeny výsledky v podobě komponentní matice, rotované pomocí metody Varimax. Komponentní matice zobrazuje vnitřní vztahy vstupních proměnných, podle kterých lze nové faktory pojmenovat. Smyslem rotace je transformace vzniklé matice takovým způsobem, aby se co nejvíce přiblížila vektorům vstupních proměnných (Heřmanová 1991). Vstupní proměnné tvoří vybrané ukazatele bez závislých proměnných popisující změnu či stav míry nezaměstnanosti.

Tab. 13: Rotovaná komponentní matice

OKRES	Faktor			
	1	2	3	4
EKAGR	,662	,626		
INXVZD	,766			
INXSTAR			,765	
INXekZAT			,844	
PZI		,841		
HZAL	,887			
MESTOBYV	,711			
CIZ		,612		
MZDAvPRUM		,791		
PRACvPRUM				,885
INXPES	,748			-,458
INXPA	,580			
S OCD			-,765	
ODVSPEC				,887

Zdroj: vlastní výpočet v SPSS 13.0; MPSV, ČSÚ, ČNB, ukazatel EKAGR převzat z Hamppl (2005)

Poznámka: Rotace je provedena metodou Varimax

Vysvětlení variability souboru 77 jednotek čtyřmi faktory dosahuje 80 %.

1. faktor, na kterém se podílí ukazatele vzdělanostní a progresivní ekonomické struktury, podnikatelské aktivity, hustoty zalidnění a podílu městského obyvatelstva, lze

popsat jako „aglomerační faktor“. Na **2. faktoru** se nejvíce podílí PZI, mzda v průmyslu a ekonomický agregát. Tento faktor tedy vysvětluje rozdíly mezi okresy v důsledku přílivu investic do regionu v kombinaci s dalšími ekonomickými ukazateli. **3. faktor** je charakterizován v pozitivní vazbě se dvěma „demografickými“ ukazateli a v negativní s podílem sociálních dávek na obyvatele. **4. faktor** je charakterizován „ekonomickou strukturou“ regionů.

Porovnáním faktorů s proměnnými míry nezaměstnanosti (tabulka 14) se na okresní úrovni rýsují podobné závěry jako v případě předchozích analýz. Zatímco stav míry nezaměstnanosti v obou letech je v negativní závislosti k faktorům s ukazateli INXSTAR, INXekZAT a SOCD, změna opět koreluje nejsilněji s faktorem obsahující ukazatele „ekonomické struktury“ regionu.

Tab. 14: Párová korelace závislých proměnných a nově vzniklých faktorů

OKRES	NEZAM08	NEZAM09	NEZAMzmena
Faktor 1	0,061	-0,047	-0,215
Faktor 2	-0,319	-0,395	-0,299
Faktor 3	-0,746	-0,725	-0,253
Faktor 4	0,005	0,245	0,538

Zdroj: vlastní výpočet v programu SPSS 13.0; MPSV

Poznámky: Tučně vtištěné hodnoty Pearsonova koeficientu převyšují hodnotu testovací charakteristiky pro zamítnutí nulové hypotézy s 95% mírou spolehlivosti. Šedým políčkem jsou zvýrazněny významné hodnoty.

Na základě párových korelací, vícenásobné lineární regrese a faktorové analýzy je možno určit faktory, které způsobují rozdílnou regionální variabilitu míry nezaměstnanosti jednak pro stav v roce 2008 a jednak pro změnu, ke které došlo v následujících 12 měsících. Variabilita míry nezaměstnanosti mezi regiony v červnu 2008 se shoduje nejčastěji s „demografickými“ ukazateli INXSTAR, INXekZAT a CIZ, dále s vyspělostními charakteristikami INXVZD či INXPA a s ukazatelem SOCD. V pozitivním vztahu koreluje pouze s podílem sociálních dávek. Změna během sledovaného období je podmíněna naopak ukazateli ODVSPEC, PRACvPRUM či INXPES, které charakterizují „ekonomickou strukturu“ regionů. Pozitivní vztah v případě prvních dvou z nich odkazuje na význam těchto ukazatelů, kdy větší

odvětvová specializace a podíl zaměstnaných v průmyslu znamenají větší nárůst míry nezaměstnanosti k červnu 2009. Naopak negativní vztah ukazatelů MNEZmena a INXPES odůvodňuje význam progresivity ekonomické struktury regionů v době hospodářské recese a nárůstu nezaměstnaných.

3.3 Analýza faktorů diferenciac regionální míry nezaměstnanosti v rámci odlišných typů regionů

V předchozí části práce byly provedeny statistické analýzy za účelem zjištění faktorů rozdílného nárůstu míry nezaměstnanosti v regionech na třech různých řádovostních úrovních pro území celé České republiky. V této kapitole jsou regiony rozděleny do tří typologicky odlišných skupin¹⁶ a analýza je provedena pro každou skupinu regionů zvlášť.

Vzhledem k velmi nízkému počtu sledovaných jednotek, navíc typologicky podobných v rámci jednoho ze tří vybraných souborů okresů, dochází k velmi vysoké korelaci jednotlivých ukazatelů na úrovni okresů. Z tohoto důvodu není možné jednotky na úrovni okresů zpracovávat pomocí vícerozměrných statistických metod. K hodnocení je tak použito souboru jednotek ORP, patřících k vybraným krajům. To má za následek na jedné straně drobnou redukci vstupních proměnných, na druhou stranu se jedná o hodnocení citlivější ke vztaženému území, což vede k vhodnější interpretaci výsledku pro jednotlivé, typologicky odlišné oblasti.

Opodstatněnost typologie je ověřena pomocí metody jednocestná ANOVA, která zkoumá vztah závislých proměnných s kategoriální proměnnou popisující vybrané tři regiony. Signifikance 0,000 v případě stavu a 0,004 v případě změny znamená, že dílčí průměry jednotlivých kategorií jsou dostatečně odlišné, tedy, že existuje vztah mezi kategoriální a kvantitativní proměnnou (viz příloha 4).

¹⁶ Typologie regionů je popsána a zdůvodněna v metodologické části práce.

Dále je provedena vícerozměrná regresní analýza, za účelem zjištění, zda dochází na základě závislých proměnných a za spolupůsobení dalších nezávislých proměnných k signifikantním rozdílům mezi výše popsány typy regionů. Podobný postup je použit v práci Novotný, Janská, Čermáková (2007) Analýza je provedena na úrovni ORP, jako závisle proměnné do ní vstupují opět MNEZ08 a MNEZzmena. Pro každou z nich je navržen jeden model, do kterého vedle vybraných ukazatelů vstupuje jako kategoriální proměnná zmíněná typologie. Jako referenční je zvolena skupina zaostávajících regionů.

Tab. 15: Výsledky vícerozměrné regresní analýzy s kategoriální proměnnou.

ORP	MNEZ08		MNEZzmena	
	R ² = 0,56		R ² = 0,39	
	β	Sig.	β	Sig.
Rostoucí	-0,16	*	-0,11	
Stagnující	-0,13		-0,23	*
Zaostalé	referenční	referenční	referenční	referenční
INXPES	-0,09		-0,19	
HZAL	0,36	**	-0,24	**
INXPA	-0,13	*	0,06	
INXVZD	-0,31	**	0,33	**
SOCD	0,27	**	-0,02	
INXSTAR	-0,13	*	-0,19	*
INXekZAT	-0,13	*	-0,15	
CIZ	-0,02		-0,14	
ODVSPEC	-0,24	**	0,50	**

Zdroj: vlastní výpočet v programu SPSS 13.0; MPSV, ČSÚ

Poznámka: **/* signifikantní na hladině 0,01/0,05

Přestože rozdíly mezi jednotlivými typy regionů nejsou výrazné, je možné zmínit alespoň drobnou odlišnost rostoucích regionů od zaostalých v případě stavu míry nezaměstnanosti v červnu 2008 a stagnujících v případě změny ve sledovaném období za spolupůsobení dalších nezávislých ukazatelů. Jakým způsobem se působení vstupních faktorů v jednotlivých typech regionů liší od globálního modelu je popsáno v následujících podkapitolách.

Ještě před analýzou podmíněnosti míry nezaměstnanosti u jednotlivých typů regionů je provedena komparace rozdílů mezi těmito třemi vybranými oblastmi v souvislosti se změnou míry nezaměstnanosti. V tabulce 16 je popsána změna míry a v tabulce 17 změna variability nezaměstnanosti během sledovaného období.

Tab. 16: Míra nezaměstnanosti v jednotlivých typech regionů v červnu 2008 a její změna k červnu 2009

Regiony	počet jednotek	míra nezaměstnanosti		nárůst míry nez.	index změny
		2008	2009		
Rozvíjející se	63	4,0	6,7	2,7	166,1
Stagnující	85	4,6	8,5	3,9	185,9
Zaostávající	58	7,7	11,0	3,3	143,1

Zdroj: vlastní výpočet; MPSV

Tab. 17: Charakteristiky variability regionální míry nezaměstnanosti v jednotlivých typech regionů

Regiony	variační rozpětí		směrodatná odchylka		variační koeficient	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Rozvíjející se	8,3	12,0	1,79	2,63	44,78	39,47
Stagnující	7,8	13,1	1,49	2,30	32,69	27,10
Zaostávající	10,4	13,2	2,56	2,45	33,28	22,28

Zdroj: vlastní výpočet; MPSV

Poznámka: směrodatná odchylka i variační koeficient jsou populačně vážené

Podle ukazatelů variability míry nezaměstnanosti v jednotlivých regionech a podle odchylek při srovnání se stejnou měřítkovou úrovní v rámci celé České republiky je možné tyto oblasti dále blíže charakterizovat. V nezaměstnanostech dlouhodoběji více postižených zaostávajících regionech se v době hospodářské recese nezvyšují relativní hodnoty tolik, jako ve skupině rozvíjejících se i stagnujících regionů, jak dokazuje index změny v tabulce 16. V případě změny průměrné míry nezaměstnanosti pak dokonce v rámci zaostávajících regionů dochází k nižšímu absolutnímu nárůstu v procentních bodech než v případě skupiny stagnujících ORP. Tyto je možné podle

charakteristik variability označit jako nejvíce postižené v době hospodářské recese. Další zajímavostí je snížení směrodatné odchylky u typu zaostávajících regionů v průběhu sledovaného období, což značí nižší i absolutní variabilitu míry nezaměstnanosti v rámci těchto ORP. V souboru rozvíjejících se regionů dochází podle ukazatele indexu změny k většímu relativnímu nárůstu než v případě souboru zaostávajících regionů. Ke snížení relativní variability míry nezaměstnanosti v době hospodářské recese tedy přispívají větším nárůstem míry nezaměstnanosti oblasti s původně nízkou mírou nezaměstnanosti. V rámci celé České republiky tak dochází k relativnímu snižování rozdílů v míře nezaměstnanosti mezi regiony. V následujících podkapitolách je stav a vývoj míry nezaměstnanosti blíže popsán pro každý soubor regionů zvlášť.

3.3.1 Rozvíjející se regiony

Jako první je opět provedena obyčejná párová korelace za účelem zjištění vhodnosti ukazatelů pro další vícerozměrné statistické analýzy a nalezení alespoň jednoduchých vztahů mezi mírou nezaměstnanosti a vstupními proměnnými. Výsledky jsou uvedeny v tabulce 18. Výsledky na úrovni ORP na území celé České republiky a v užším vymezení rozvíjejících se regionů se od sebe příliš neliší. Se stavem míry nezaměstnanosti v obou případech silně negativně korelují proměnné INXPA a INXSTAR, pozitivně pak SOCD. Pouze ukazatel CIZ nabývá v tomto případě významnějších hodnot a silná negativní závislost podílu cizinců na míře nezaměstnanosti odpovídá vysoké participaci cizinců na trhu práce ve velkých městech, především v Praze.

Tab. 18: Párové korelace závislých proměnných s nezávisle proměnnými pro skupinu rozvíjejících se regionů

ukazatel	Rozvíjející se regiony		
	MNEZ08	MNEZ09	MNEZmena
INXVZD	-0,185	-0,321	-0,368
INXSTAR	-0,430	-0,549	-0,466
INXekZAT	-0,099	-0,117	-0,089
CIZ	-0,360	-0,346	-0,170
INXPES	-0,189	-0,387	-0,490
INXPA	-0,350	-0,541	-0,566
HZAL	-0,081	-0,216	-0,308
ODVSPEC	0,020	0,277	0,513
SOCD	0,343	0,411	0,321

Zdroj: vlastní výpočet v programu SPSS 13.0; MPSV, ČSÚ

Poznámky: Tučně vytištěné hodnoty Pearsonova koeficientu převyšují hodnotu testovací charakteristiky pro zamítnutí nulové hypotézy s 95% mírou spolehlivosti. Šedým políčkem jsou zvýrazněny významné hodnoty.

Podobně jako v rámci celé České republiky jsou i u rozvíjejících se regionů v případě změny stavu nejvýznamnějšími ukazateli INXSTAR, ODVSPEC a INXPES. Zde se k nim přidává také ukazatel INXPA, který dokládá velký vliv podnikatelské aktivity v nejrozvinutějších oblastech země i na změnu v míře nezaměstnanosti.

Obdobné výsledky poskytuje také lineární regresní metoda stepwise (viz tabulka 19). Zatímco u stavu v červnu 2008 hraje důležitou roli ukazatel SOCD v kombinaci s „demografickými“ ukazateli INXSTAR a CIZ, při změně k červnu 2009 nabývá na významu ukazatel INXPA. Relativní ztráta významu ukazatele ODVSPEC v porovnání s analýzou na národní úrovni je zapříčiněna vysokou odvětvovou diverzifikací u nejvyspělejších regionů. Stále ovšem významný vliv míry odvětvové specializace ekonomické struktury na variabilitu regionální míry nezaměstnanosti jde na vrub zaostalých ORP na periferii krajů patřících do souboru rozvíjejících se regionů. Nicméně nejvýznamnější vliv má na změnu ve sledovaném období v této skupině míra podnikatelské aktivity.

Tab. 19: Regresní modely stavu a změny míry nezaměstnanosti a vysvětlujících proměnných získané metodou vícenásobné lineární regrese pro skupinu rozvíjejících se regionů

model	r	r ²	vysvětlující proměnné	standardizované koeficienty
				beta
ORP MNEZ08	0,611	0,374	INXSTAR	-0,432
			S OCD	0,254
			CIZ	-0,338
			HZAL	0,257
ORP MNEZ09	0,713	0,509	INXSTAR	-0,420
			INXPA	-0,307
			S OCD	0,273
ORP MNEZzmena	0,666	0,444	INXPA	-0,301
			INXSTAR	-0,306
			ODVSPEC	0,255

Zdroj: vlastní výpočet v SPSS 13.0; MPSV, ČSÚ

Poznámka: r – Pearsonův korelační koeficient; r² – koeficient determinace

3.3.2 Stagnující regiony s průměrnou nebo nižší dynamikou rozvoje

Podle ukazatelů variability míry nezaměstnanosti uvedených výše, je právě soubor stagnujících regionů nejvíce postiženou skupinou. Na rozdíl od rozvíjejících se regionů zde v případě změny míry nezaměstnanosti prakticky mizí význam ukazatelů INXPES a INXPA. Méně progresivní ekonomická struktura a nižší míra podnikatelské aktivity tedy nepůsobí na nárůst nezaměstnanosti tak, jako v předchozím typu regionů. Význam si udržuje pouze ukazatel ODVSPEC a v porovnání ukazatelů mezi sebou roste význam vzdělanostní struktury obyvatelstva. Jednoznačně největší vliv odvětvové specializace jednotlivých ORP na změnu míry nezaměstnanosti mezi červnem 2008 a 2009 v rámci stagnujících regionů potvrzuje také lineární regresní analýza metodou stepwise (tabulka 21). Nicméně nízké hodnoty korelačního koeficientu ostatních vybraných nezávislých proměnných se změnou míry nezaměstnanosti naznačuje jejich nízký význam pro rozlišení regionálních nerovností v této skupině. Vzhledem k vymezení tohoto souboru, kde absentují jednak největší české aglomerace s vysokou hustotou zalidnění či vyspělou vzdělanostní i ekonomickou strukturou a jednak nejzaostalejší regiony s vysokým podílem sociálních dávek či cizinců, je však nízký

význam těchto ukazatelů pochopitelný. Na poměry České republiky se tedy v případě hospodářské výkonnosti jedná o relativně homogenní soubor.

Tab. 20: Párové korelace závislých proměnných s nezávisle proměnnými pro skupinu stagnujících regionů

ukazatel	Stagnující regiony		
	MNEZ08	MNEZ09	MNEZmena
INXVZD	-0,248	-0,325	-0,234
INXSTAR	-0,351	-0,380	-0,214
INXekZAT	-0,043	-0,185	-0,229
CIZ	-0,084	-0,114	-0,085
INXPES	-0,188	-0,239	-0,166
INXPA	-0,221	-0,240	-0,135
HZAL	0,018	0,065	0,077
ODVSPEC	0,214	0,537	0,576
S OCD	0,275	0,282	0,146

Zdroj: vlastní výpočet v programu SPSS 13.0; MPSV, ČSÚ

Poznámky: Tučně vtištěné hodnoty Pearsonova koeficientu převyšují hodnotu testovací charakteristiky pro zamítnutí nulové hypotézy s 95% mírou spolehlivosti. Šedým políčkem jsou zvýrazněny významné hodnoty.

Tab. 21: Regresní modely stavu a změny míry nezaměstnanosti a vysvětlujících proměnných získané metodou vícenásobné lineární regrese pro skupinu stagnujících regionů

model	r	r ²	vysvětlující proměnné	standardizované koeficienty
				beta
ORP MNEZ08	0,405	0,164	INXSTAR S OCD	-0,351 0,207
ORP MNEZ09	0,617	0,381	ODVSPEC INXSTAR	0,492 -0,308
ORP MNEZmena	0,576	0,332	ODVSPEC	0,576

Zdroj: vlastní výpočet v SPSS 13.0; MPSV, ČSÚ

Poznámka: r – Pearsonův korelační koeficient; r² – koeficient determinace

3.3.3 Zaostávající nebo jinak problémové regiony

Paradoxně nejnižší relativní nárůst a poměrně nízký absolutní nárůst míry nezaměstnanosti zasáhl právě nezaměstnaností původně nejvíce postižené ORP zaostávajících oblastí České republiky. Výsledky analýz se od předchozích typů regionů poměrně liší. Variabilita nezaměstnanosti v případě stavu v červnu 2008 a 2009 je v tomto souboru, alespoň co se týče jednoduché párové korelace, vysvětlena především podílem sociálních dávek. Ten je nejvyšší v oblasti severozápadních Čech a Ostravska, kde se vyskytují také ORP s nejvyšší mírou nezaměstnanosti. Změna míry nezaměstnanosti dosahuje největší korelace s ukazateli „ekonomické struktury“ sledovaných jednotek INXPES a ODVSPEC. Zajímavý je významný rozdíl v případě vlivu ukazatelů CIZ a HZAL na stav míry nezaměstnanosti v červnu 2008 a na následnou změnu. Zatímco v době hospodářského vrcholu v červnu 2008 se nejvyšší míra nezaměstnanosti vyskytovala v pánevních oblastech severozápadních Čech a Moravskoslezského kraje s vysokou hustotou zalidnění a vysokým podílem cizinců, při nárůstu nezaměstnanosti v době hospodářské recese byly v rámci zaostávajících regionů postiženy spíše periferní oblasti Olomouckého kraje. Došlo tak k výrazné změně a především změně orientace působení ukazatelů CIZ a HZAL s pozitivního k ukazateli MNEZ08 na negativní k MNEZzmena.

Stejný výsledek v případě ukazatele HZAL přináší také tabulka 23, kde jsou uvedeny výsledky lineární regresní analýzy metodou stepwise. Z ní je možno vyčíst také překvapivý pozitivní vztah mezi nárůstem nezaměstnanosti a ukazatelem INXVZD, což je zapříčiněno vyšším nárůstem míry nezaměstnanosti zejména na Olomoucku v porovnání s nižším nárůstem ve strukturálně postižených oblastech se špatnou vzdělanostní strukturou. Tento závěr zapadá do tvrzení z úvodu práce, že propouštění zaměstnanců v době hospodářské recese probíhá často bez ohledu na jejich kvalifikaci, odbornost či vzdělání.

Tab. 22: Párové korelace závislých proměnných s nezávisle proměnnými pro skupinu zaostávajících regionů

ukazatel	Zaostávající regiony		
	MNEZ08	MNEZ09	MNEZmena
INXVZD	-0,304	-0,390	-0,122
INXSTAR	-0,268	-0,460	-0,252
INXekZAT	-0,328	-0,286	0,035
CIZ	0,245	0,020	-0,268
INXPES	-0,104	-0,450	-0,436
INXPA	-0,425	-0,338	0,085
HZAL	0,380	0,125	-0,297
ODVSPEC	-0,025	0,308	0,413
SOCD	0,544	0,439	-0,102

Zdroj: vlastní výpočet v programu SPSS 13.0; MPSV, ČSÚ

Poznámky: Tučně vytištěné hodnoty Pearsonova koeficientu převyšují hodnotu testovací charakteristiky pro zamítnutí nulové hypotézy s 95% mírou spolehlivosti. Šedým políčkem jsou zvýrazněny významné hodnoty.

Tab. 23: Regresní modely stavu a změny míry nezaměstnanosti a vysvětlujících proměnných získané metodou vícenásobné lineární regrese pro skupinu zaostávajících regionů

model	r	r ²	vysvětlující proměnné	standardizované koeficienty
				beta
ORP MNEZ08	0,671	0,450	SOCD	0,358
			HZAL	0,396
			INXVZD	-0,344
ORP MNEZ09	0,621	0,386	INXSTAR	-0,230
			INXPES	-0,325
			SOCD	0,304
ORP MNEZmena	0,664	0,440	INXPES	-0,522
			INXVZD	0,573
			HZAL	-0,384
			ODVSPEC	0,409

Zdroj: vlastní výpočet v SPSS 13.0; MPSV, ČSÚ

Poznámka: r – Pearsonův korelační koeficient; r² – koeficient determinace

Analýza podmíněnosti regionální míry nezaměstnanosti u jednotlivých typů regionů je rozdílná. Vliv jednotlivých ukazatelů ať už na stav v červnu 2008 a 2009 či na změnu míry nezaměstnanosti v průběhu roku je poměrně rozmanitý. Navíc se liší také od hodnocení na stejné úrovni v rámci celé České republiky. Vymezené tři typy

regionů, v jejichž rámci se nachází ORP s podobnými charakteristikami, jsou mezi sebou rozeznatelné podle ekonomické výkonnosti, což má za následek rozdílný nárůst míry nezaměstnanosti v době recese, stejně jako různou podmíněnost jednotlivými faktory. Nárůstem nezaměstnanosti nejsou nejvíce postiženy zaostávající regiony s nevýhodnou ekonomickou strukturou, protože právě faktory „ekonomické struktury“ jsou hlavním ukazatelem variability míry nezaměstnanosti v době hospodářské recese. Toto je možné formulovat také větou, že strukturálně postižené oblasti v době hospodářské krize již „více postiženy být nemohou“.

Závěr

Cíle práce byly stanoveny v souvislosti s dopady hospodářské recese na trh práce a rapidním zvýšením míry registrované nezaměstnanosti v České republice během sledovaného období mezi červnem 2008 a 2009. Je třeba dodat, že propad nezaměstnanosti ještě stále není u konce a podle ekonomických prognóz bude pokračovat až do konce roku 2010 (Hruška 2009). Nicméně pro potřeby práce byl podle dosažených výsledků sledovaný časový úsek dostatečně vypovídající. Na základě dat vybraných převážně ze SLDB 2001 byly sestaveny ukazatele, které podle nastudované literatury ovlivňují regionální variabilitu v míře nezaměstnanosti. Jako závislé proměnné byly vybrány co nejaktuálnější data registrované míry nezaměstnanosti z internetového portálu MPSV. Rozbor byl proveden interpretací výsledků jednoduché párové korelace, vícenásobné lineární regrese a faktorové analýzy z výstupů programu SPSS, verze 13.0.

Obecným cílem práce byla analýza faktorů podmiňujících regionální rozdíly v míře nezaměstnanosti v době hospodářského vrcholu v červnu 2008 a změna jejich působení během hospodářské recese k červnu 2009. Se změnou působení faktorů je spojena **první hypotéza** práce, podle které regionální rozdíly v míře nezaměstnanosti v době hospodářské recese ovlivňují faktory charakterizující „ekonomickou strukturu“ regionu, zatímco „demografické“ faktory mají větší význam v době hospodářského vrcholu. Tato hypotéza byla potvrzena na základě analýz v rámci celé České republiky i v případě jednotlivých typů regionů. Zatímco v červnu 2008 souvisela regionální variabilita míry nezaměstnanosti v rámci hodnocení celé České republiky s ukazateli charakterizující „demografickou“ a „vyspělostní“ strukturu regionu, následný nárůst během jednoho roku souvisel spíše s „ekonomickou strukturou“ regionu. Konkrétně nižší míra nezaměstnanosti mezi regiony odpovídala v červnu 2008 vyšší vzdělanostní struktuře, starší populaci, populaci s vyšším podílem v produktivním věku, vyšší míře podnikatelské aktivity a nízkému podílu sociálních dávek. Vyšší nárůst míry nezaměstnanosti k červnu 2009 pak zpravidla souvisel s velkou odvětvovou specializací, respektive malou diverzifikací hospodářských odvětví v regionu či nízkou progresivitou ekonomické struktury. Tyto tendence potvrzují také výsledky analýz

provedených v jednotlivých typech regionů. Nízký vliv faktorů „ekonomické struktury“ na variabilitu míry nezaměstnanosti v červnu 2008 a naopak vysoký v době hospodářské recese v červnu 2009, přibližně stejný na všech sledovaných úrovních i u všech typů regionů, odhaluje význam míry odvětvové divezifikace a progresivity regionů. Zatímco v době hospodářského vrcholu a všeobecného blahobytu neměly tyto faktory prakticky žádný význam, přestože poměrně vysoká variabilita míry nezaměstnanosti mezi regiony existovala i v červnu 2008, v době hospodářské recese tyto faktory nabývají výrazně na významu a jsou hlavními proměnnými, které vysvětlují nárůst míry nezaměstnanosti k červnu 2009.

Mezi modely v jednotlivých typech regionů dochází k určitým odlišnostem na základě jejich různých charakteristik a rozdíly je možné nalézt také při srovnání s globálním modelem v rámci celé České republiky. Rozdíly v působení faktorů na makroúrovni a na úrovni regionální tedy existují. Přijetí **druhé hypotézy** však může být jen částečné. Je potvrzena v případě regionálních rozdílů v míře nezaměstnanosti v červnu 2008, kdy je regionální variabilita sledované proměnné při hodnocení všech regionů ovlivněna působením tří hlavních faktorů, zatímco na regionální úrovni jsou faktory diferencovanější. Regionální variabilita v případě nárůstu míry nezaměstnanosti v rámci celé České republiky ovšem již není ovlivněna „zdeděnou“ ekonomickou strukturou. Pánevní oblasti severozápadních Čech a Moravskoslezského kraje naopak vykázaly nízké nejen relativní, ale i absolutní zvýšení míry nezaměstnanosti ve srovnání s ostatními okresy, ORP i obcemi České republiky. Nepotvrzení očekávaného působení faktoru „zdeděné“ ekonomické struktury na nárůst nezaměstnanosti, respektive nejnižší nárůst míry nezaměstnanosti v rámci typu zaostávajících regionů (strukturálně postižených) je ve shodě se závěry práce Ženka, Čadil (2009). A sice, že podniky náchylné k delokalizaci, tedy podniky rizikové z hlediska šokového nárůstu nezaměstnanosti, nejsou regionálně nijak koncentrované a jsou rozptýleny ve všech typech regionů České republiky.

Na charakteristikách variability míry nezaměstnanosti na jednotlivých řádovostních úrovních bylo potvrzeno zvyšování nerovnoměrnosti se snižující se měřítkovou úrovní a zvyšujícím se počtem sledovaných jednotek. Podstatnější rozdíly v působení faktorů na stav a změnu míry nezaměstnanosti mezi třemi sledovanými

úrovněmi nebyly zaznamenány. Drobné odlišnosti jdou na vrub neexistenci dat ke konstrukci odpovídajících ukazatelů na nižších měřítkových úrovních, především té obecní.

Další výzkumnou otázkou práce bylo zjištění, do jaké míry se liší podmiňující faktory v jednotlivých typech regionů. Tři soubory regionů byly vybrány na základě typologie SRR ČR pro období 2007-2013. Jednotlivé typy se mezi sebou liší hospodářskou výkonností, dlouhodobým socioekonomickým vývojem, mírou koncentrace aktivit a geografickou polohou. Podobně jako v rámci celé České republiky dochází u všech typů regionů k tendenci proměny vlivu „demografických“ faktorů a faktorů „ekonomické struktury“ na regionální variabilitu míry nezaměstnanosti v červnu 2008 a 2009. Největší vliv na nárůst míry nezaměstnanosti má ve všech případech míra odvětvové specializace ekonomické struktury. Nicméně v působení konkrétních ukazatelů dochází k určitým rozdílům. Různý je například vliv míry podnikatelské aktivity, progresivity ekonomické struktury či podílu sociálních dávek.

Dosažené výsledky potvrzují známý fakt, že k opětovnému snížení míry nezaměstnanosti napomůže přesun pracovních sil z výrobního sektoru do stále ještě poddimenzovaného sektoru služeb pomocí rekvalifikačních programů aktivní politiky zaměstnanosti, obzvláště v regionech postižených velkým propadem zaměstnanosti (Jurajda 2009a). Tedy zvýšení progresivity ekonomické struktury jednotlivých regionů. Hospodářské recesi lépe čelí také regiony s vyšší mírou odvětvové diverzifikace ekonomické struktury.

Seznam literatury

BLAŽEK, J. (1996): Mezuregionální rozdíly v České republice v transformačním období. Geografie – Sborník ČGS, 101, č. 4, s. 265 – 277.

BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace. Karolinum, Praha, 211 s.

BLAŽEK, J., CSANK, P. (2007): Nová fáze regionálního rozvoje v ČR. Sociologický časopis, 43, č. 5, Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 945-965.

Český statistický úřad (2009): Analýza regionálních rozdílů v ČR pro rok 2008.
<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/1370-08>

ELHORST, J. P. (2001): The mystery of regional unemployment differentials : a survey of theoretical and empirical explanations. University of Groningen, Groningen, 56 s.

FILIPOVÁ, H. (2009): Ideální doba pro zaměstnavatele. Ekonom, 53, č. 14, s. 16-17.

GITTER, R. J., SCHEUER, M. (1998): Low unemployment in the Czech Republic: "miracle" or "mirage"? Monthly Labor Review, 121, č. 8, s. 31-37.

HAMPL, M. (2001): Geografie transformace v České republice: celkové zhodnocení. In: M. Hampl et al.: Regionální vývoj: Specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Praha, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, s. 27-41.

HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. Univerzita Karlova, Praha, 147 s.

HEŘMANOVÁ, E. (1991): Vybrané vícerozměrné statistické metody v geografii. SPN, Praha, 133 s.

- HRUŠKA, B. (2009): Třetí v řadě: zaměstnanci. *Ekonom*, 53, č. 20, s. 42-43.
- JURAJDA, Š. (2009a): Dopady krize na trhu práce. http://home.cerge-ei.cz/jurajda/HR-2-8-tema_SJ.pdf
- JURAJDA, Š. (2009b): Poznámky o krizi. http://home.cerge-ei.cz/jurajda/Financni_krize.pdf
- KOTÍKOVÁ, J., VLACH, J., PRŮŠA, L. (2000). Regionální analýza a koncepce zaměstnanosti, trhu práce a sociální péče. VÚPSV, Praha, 70 s.
- KŘEŠNÍČKA, J. (2009): Lidí bez práce rekordně přibylo. *Ekonom*, 53, č. 6, s. 11.
- MÜNICH, D. (2009): Velký skok na trhu práce.
<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/daniel-munich.php?itemid=5849>
- NOVOTNÝ, J., JANSKÁ, E., ČERMÁKOVÁ, D. (2007): Rozmístění cizinců v Česku a jeho podmiňující faktory: pokus o kvantitativní analýzu. *Geografie-Sborník ČGS*, 112, č. 2, s. 204-220.
- PAVLÍNEK, P. (2004): Regional Development Implications of Foreign Direct Investment in Central Europe, *European Urban and Regional Studies*, 11, č. 1, s. 47-70
- RABUŠIC, L., MAREŠ, P. (1994): Nezaměstnanost v České republice na počátku devadesátých let v regionálním pohledu. *Sociologický časopis*. 30, č. 4, s. 475-498.
- RODRÍGUEZ-POSE, A. (1999): Convergence or divergence? Types of regional responses to socio-economic change in Western Europe. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 90, č. 4, s. 367-378.

ŠPERKEROVÁ, M. A., PRIKNEROVÁ, L. (2009): Ztráta práce? Realita! Ekonom, 53, č. 8, s. 14-17.

TOMEŠ, J. (1996a): Specifická nezaměstnanost v České republice v regionálním srovnání. Geografie – Sborník ČGS, 101, č. 4, s. 278-229.

TOMEŠ, J. (1996b): Vývoj regionálních rozdílů v nezaměstnanosti jako indikátor transformačních změn, In: Hampl et al.: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Praha, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, s. 255-301

ZVÁROVÁ, J. (1998): Základy statistiky pro biomedicínské obory. Karolinum, Praha, 218 s.

ZVÁRA, K. (1998): Biostatistika. Karolinum, Praha, 210 s.

ŽENKA, J., ČADIL, V. (2009): Regionální diference rizika delokalizace technologicky vyspělých oborů zpracovatelského průmyslu na příkladu České republiky. Geografický časopis, 61, č. 1, Geografický ústav SAV, Praha, s. 69-86

Vysokoškolské kvalifikační práce

JÍRŮ, M. (2004): Regionální diferenciace nezaměstnanosti v České republice. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 109 s.

PLESNÍKOVÁ, J. (2007): Analýza vlivu demografických faktorů na délku nezaměstnanosti ve vybraných okresech České republiky a v Praze. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 90 s.

SPURNÁ, P. (2007): Geografické aspekty volebního chování obyvatel v Česku v letech 2002 a 2006. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 101 s.

ŠPAŇHEL, M. (2007): Přímé zahraniční investice v nových členských zemích EU. Bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 39 s.

ŠTIKA, R. (2002): Vývoj meziregionálních rozdílů na území Česka od roku 1918. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 118 s.

Statistické zdroje

ČNB – Česká národní banka (<http://www.cnb.cz/cs/index.html>)

ČSÚ – Český statistický úřad (<http://www.czso.cz/>)

MPSV – Integrovaný portál MPSV (<http://portal.mpsv.cz/sz>)

SRR ČR – Strategie regionálního rozvoje České republiky

(<http://www.mmr.cz/getdoc/f77e14bc-2c26-4884-9fda-b47c24a5294b/Strategie-regionalniho-rozvoje-Ceske-republiky-pro>)